

Λαυρέντιος Γ. Δελλασούδας

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΝΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Ανάτυπο από τον τόμο

«ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ»

(ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ)

των Α. Βοσκού και Θ. Παπακωνσταντίνου

Χορηγία Ιδρύματος «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΩΝΑΣΗΣ»

Εκδόσεις ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, Αθήνα 1992

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο «Ερευνητικός σχεδιασμός για την εφαρμογή νέων διδακτικών μεθόδων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας» αποτελεί μικρή συμβολή στο έργο ερευνητικής ομάδας για την «ανανέωση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών στη Μέση Εκπαίδευση» υπό την εποπτεία και την ευθύνη των Θεόδωρου Παπακωνσταντίνου, αν. καθηγητή της Παιδαγωγικής, και Ανδρέα Βοσκού, επ. καθηγητή της Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας.

Ειδικότερα, ο σχεδιασμός αυτός αποτελεί θεωρητική προσέγγιση του τρόπου μελέτης του προβλήματος της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας με αφορμή την έρευνα των ανωτέρω, η οποία αποτελεί δημιουργική παρέμβαση στο διάλογο για την ανανέωση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών στην εκπαίδευση. Κατά συνέπεια είναι χρήσιμο να συνδυάζεται η μελέτη του τεύχους αυτού με τα υπόλοιπα κεφάλαια του ερευνητικού τόμου, στον οποίο έχει περιληφθεί.

Αθήνα Οκτώβριος 1992
Λαυρέντιος Γ. Δελλασούδας
λέκτωρ της Παιδαγωγικής

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	
A. Εισαγωγή	215
B. Προσδιορισμός του προβλήματος	219
Γ. Ερευνητική πορεία	221
I. Προϋποθέσεις κατασκευής του ερευνητικού σχεδίου	221
II. Διάγραμμα ερευνητικής πορείας	223
III. Α' στάδιο: Προπαρασκευαστικές ενέργειες	223
1. α' φάση: Καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης	223
2. β' φάση: Προέρευνα για την καταγραφή απόψεων και στάσεων	225
α. Διερεύνηση απόψεων και στάσεων των παραγόντων αγωγής	225
β. Διερεύνηση απόψεων και στάσεων των φοιτητών	228
γ. Διερεύνηση απόψεων και στάσεων των μαθητών	228
δ. Σκοπός, τρόπος και μέσα διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας	229
ε. Συμπεράσματα	233
ς. Παράλληλες έρευνες	234
ζ. Προπαρασκευαστικές εφαρμογές	235
3. γ' φάση: Επεξεργασία, αξιολόγηση και αξιοποίηση αποτελεσμάτων προέρευνας και προπαρασκευαστικών εφαρμογών	236
4. δ' φάση: Μορφοποίηση μεθόδου - Οργάνωση κυρίως έρευνας	237
IV. Β' στάδιο: Πραγματοποίηση κυρίως έρευνας	238
V. Γ' στάδιο: Αξιολόγηση της μεθόδου - Πρόταση εφαρμογής της	239
VI. Δ' στάδιο: Κατασκευή ταινιών υποδειγματικών διδασκαλιών	240
VII. Ε' στάδιο: Σχεδιασμός μέτρων άρσης αρνητικών παραγόντων	240
Δ. Βιβλιογραφία	242

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΝΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

A. Εισαγωγή

Παραλλάσσοντας σχετική ρήση¹ θα λέγαμε ότι «τὰ Ἑλληνικά τοῖς πολιτικοῖς εἶωθε συµμεταβάλλεσθαι». Ανάλογα με τις συντηρητικές, τις φιλελεύθερες ή τις μεταρρυθμιστικές τάσεις και τις παρεπόμενες τεχνοκρατικές αντιλήψεις που κατά περιόδους επικρατούν, διαμορφώνονται και οι τάσεις και τα ενδιαφέροντα, σε ό,τι αφορά στα θέματα της Παιδείας, είτε στο σύνολό τους, είτε για ορισμένα εξ αυτών, όπως πολύ συχνά συμβαίνει για το θέμα της κλασικής παιδείας.

Ένα από τα ζητήματα της κλασικής παιδείας είναι αυτό της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών (ΑΕ), το οποίο κατά κανόνα προκαλεί τις πλέον έντονες αντιπαραθέσεις. Οι αντιπαραθέσεις ξεκινούν από τη διαμάχη «δημοτικιστών» και «καθαρευουσιάνων» και φθάνουν στη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας (ΑΕΓΓ) από το πρωτότυπο ή τη μετάφραση.

Μεταξύ των παραγόντων που διαμορφώνουν σε κάθε εποχή τον γενικότερο σκοπό της αγωγής η πολιτική² έχει ιδιαίτερη θέση. Η επικρατούσα, κατά περίπτωση, πολιτική χρωματίζει την Παιδεία με τις δικές της αντιλήψεις³. Οι αντιλήψεις αυτές εξωτερικεύονται ή μετασχηματίζονται μέσα από τάσεις «δημοτικισμού»⁴ — του οποίου η εκτροπή καταντά «λαϊκισμός»⁵ — ή διατήρησης της «λόγιας παράδοσης» — της οποίας η εκτροπή οδηγεί στον

1. «Τὰ ἐκκλησιαστικά... ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατεῖαις... συµμεταβάλλεσθαι εἶωθεν», *Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπιστολή γ'. Νικολάφ. πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης*, ἔκδ. I.N. Βαλλέτα, ἐν Λονδίνῳ 1864, σ. 162).

2. Βλ. ΔΑΝΑΣΣΗΣ - ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ, *Εισαγωγή*, Α' 122-23.

3. Πρβλ. και Γ. ΜΠΟΥΡΙΤΣΑ (μέλους και πρώην προέδρου του Δ.Σ. της Ένωσης Ελλήνων Φυσικών) «Η πρόκληση για εκσυγχρονισμό της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», Εφημ. «ΤΑ ΝΕΑ», 22.8.1990.

4. Με τον όρο «δημοτικισμός» δηλώνεται εδώ η διευκόλυνση του δρόμου προς τη γνώση.

5. Με τον όρο «λαϊκισμός» χαρακτηρίζεται η δήθεν αποδοχή, μίμηση και προβολή προτύπων που προέρχονται από τον λαό.

συντηρητισμό και στην επικράτηση της πνευματικής ολιγαρχίας.

Είναι αυτονόητο ότι τα αποτελέσματα των αντίθετων αυτών τάσεων, λόγω μονομέρειας, μπορούν να αποβούν εξίσου αρνητικά. Διότι η τυχόν επικράτηση της ακραίας μορφής τους οδηγεί είτε στη διακοπή της ιστορικής συνείδησης, στην αποκοπή από το ανθρωπογεωγραφικό και πολιτιστικό παρελθόν μας, είτε στην αναγκαστική διακοπή της εξελικτικής πορείας, στην οπισθοδρόμηση και στην απομόνωση από το παρόν, χωρίς προοπτική για το μέλλον.

Μία άμεσα ορατή επίπτωση των εναλλαγών αυτών είναι η εκ μέρους και των δύο κατευθύνσεων εφαρμογή διδακτικών μεθόδων της ΑΕΓΓ χωρίς οποιαδήποτε προηγούμενη πειραματική εφαρμογή. Εξ όσων γνωρίζουμε, δεν υπήρξαν αντικείμενο πειραματικής διερεύνησης θέματα που να σχετίζονται με τη διδακτική της ΑΕΓΓ. Η κατά τα τελευταία χρόνια εμφάνιση ορισμένων ερευνητικών προσπαθειών⁶ είχε τον χαρακτήρα της μέτρησης, επ' ευκαιρία ή κατά σύστημα, των σχετικών με την ΑΕΓΓ απόψεων ή προτάσεων των εκπαιδευτικών λειτουργών της ειδικότητας του φιλολόγου. Ερευνητικές προσπάθειες, με την έννοια της δοκιμαστικής εφαρμογής και της εν συνεχεία αξιολόγησης μιας διδακτικής μεθόδου, δεν είναι γνωστές για το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο.

Για τους λόγους αυτούς, η πρόχειρη εισαγωγή μιας νέας διδακτικής μεθόδου της ΑΕΓΓ δεν θα πρέπει να είναι, πλέον, επιτρεπτή. Είναι απαραίτητο να υπάρξει, καταρχήν, μία γενικότερη έρευνα για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνεται η προσέγγιση της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας από τον μαθητικό πληθυσμό. Στη συνέχεια, με τα δεδομένα της έρευνας, θα πρέπει να σχεδιαστεί και να επιχειρηθεί ολοκληρωμένη πειραματική εφαρμογή της νέας μεθόδου γνωριμίας με την ΑΕΓΓ, που αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της κλασικής παιδείας⁷, εφόσον βέβαια δεν υπάρχει επιφύλαξη για την παιδαγωγική αξία της. Από την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της πειραματικής εφαρμογής θα καταφανεί κατά πόσον ενδείκνυται η εισαγωγή της νέας διδακτικής μεθόδου, όπως τελικά θα έχει διαμορφωθεί.

Η αξιοπιστία της νέας μεθόδου θα πρέπει να αποδεικνύεται και με μία a posteriori επιβεβαίωση, από την αντοχή της, δηλαδή, στις εκάστοτε επεμβάσεις των εκπαιδευτικών σχεδιασμών που δεν στηρίζονται σε πειραματικά τεκμηριωμένα συμπεράσματα. Διότι, ενώ η αξία της ΑΕΓΓ —έστω ως προς τα πολιτιστικά μόνο μηνύματα— δεν αμφισβητήθηκε ποτέ, κατέληξε να α-

6. Βλ. σχετικά: ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ, *Διδακτικό πρόβλημα*, 381-410· ΚΑΚΑΛΟΣ, *Διδασκαλία*, 1 κ.ε., πβ. *Φιλολ.* 47 (1987), 80-88· ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ, *ΝΠ* 39(1986), 80-98, και 40(1986), 70-91· ΚΑΚΡΙΔΗΣ και συνεργ., *Δελτίο ΟΛΜΕ* 588 (1986), 25 (προσπάθεια που έχει κυρίως χαρακτήρα εφαρμογής μιας νέας μεθόδου για τη διδασκαλία των ΑΕ στο Λύκειο, μετά την αλλαγή προγράμματος της Γ' Λυκείου)· ΞΟΧΕΛΗΣ, *Σύγχρ. Εκπ.* 28(1986), 69-74 (*Μεθόδευση διδασκαλίας*, αφορά σε πορίσματα έρευνας για διάφορα μαθήματα).

7. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ, *Ανθρωπισμός*, έκδ. Ελληνικής Ανθρωπιστικής Εταιρείας, σειρά 1η, 37 (1967)· *Αρχαιογνωσία*, έκδ. Ελληνικής Ανθρωπιστικής Εταιρείας, σειρά 2η, (1967), 6.

γνοείται για διάφορους λόγους⁸, ένας εκ των οποίων, κατά την άποψή μας, είναι η έλλειψη σχετικής πειραματικής διερεύνησης του τρόπου διδασκαλίας της.

Όμως η πειραματική διερεύνηση νέων μεθοδολογικών προσεγγίσεων της ΑΕΓΓ επιβάλλεται και για άλλους λόγους, όπως είναι:

α') Η συνεχώς ενισχυόμενη νέα άποψη, η οποία καταλογίζει τα αίτια της γλωσσικής μας πενίας όχι μόνο σε εξωγενείς αλλά και σε ενδογενείς παράγοντες. Ως εξωγενείς παράγοντες θεωρούμε την αδόκιμη απόδοση στα Ελληνικά ξενόγλωσσων εκφράσεων και λέξεων, την ηλεκτρονική εικόνα της είδησης που περιορίζει τον λόγο⁹ κ.λπ. Στους παράγοντες αυτούς θα πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να προστεθεί και η αρνητική στάση του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος, που αντιμετωπίζει «χρησιμοθηρικά» τη διδασκαλία της ΑΕΓΓ. Ως ενδογενείς παράγοντες χαρακτηρίζουμε την υποχρεωτική αφαίρεση από το Γυμνάσιο της διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας από το πρωτότυπο, τη διδασκαλία της ΑΕΓΓ εκ μέρους εκπαιδευτικών που τη διδάχτηκαν για πρώτη φορά στο Λύκειο, κ.λπ.

β') Η παιδαγωγική ανάγκη για υποβοήθηση του μαθητή ως υποκειμένου της μάθησης, η οποία πρέπει να επιδιώκεται και μέσα από τη συνεχή βελτίωση ή/και την ανανέωση¹⁰ του διδακτικού αντικειμένου με αξιοποίηση των νέων επιστημονικών επιτευγμάτων¹¹, τόσο της Ιατρικής¹² και της Γνωστικής Ψυχολογίας όσο και της τεχνολογίας. Τα επιτεύγματα της επιστήμης μπορεί να αφορούν συμπεράσματα που αναφέρονται στη διαδικασία μάθησης, στη διδακτική πορεία, στα εποπτικά μέσα διδασκαλίας, στην προγραμματισμένη διδασκαλία με τη χρήση Η/Υ κ.ά.

γ') Η ανάγκη εφαρμογής διδακτικών μεθόδων, που δεν θα στηρίζονται σε ατομικές ή ομαδικές θεωρητικές απόψεις ή σε μη δοκιμασμένα στον ελληνικό χώρο πρότυπα άλλων κρατών —στα οποία σημειωτέον δεν ομιλείται η ελληνική γλώσσα—, αλλά σε πειραματικώς τεκμηριωμένα συμπεράσματα.

8. Στη σημερινή στάση απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά μας αναφέρεται το άρθρο του ΜΑΝ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ «Ανατριχιαστική αποκάλυψη», *Εφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ»*, 9.11.1986, 42. Με αφορμή τις αρνητικές απαντήσεις, που δόθηκαν σε ερώτημα ελεύθερης δημοσκόπησης για το «Τι είναι ο Παρθενώνας», παρατηρεί: «Πώς όμως θα φτιάξεις μια καλύτερη ζωή χωρίς αγάπη για τα πράγματα που σε περιτριγυρίζουν, χωρίς ενδιαφέρον για την κληρονομιά των ανθρώπων που έζησαν στα ίδια χώματα πριν από σένα;...». Αγνοώντας λοιπόν οι ίδιοι το ιστορικό παρελθόν μας ή αδιαφορώντας γι' αυτό συμβάλλουμε στην αγνόησή του και εκ μέρους του κόσμου αυτού που στήριζε τον πολιτισμό του στον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας.

9. Με την άποψη αυτή σε καμιά περίπτωση δεν θέτουμε υπό αμφισβήτηση την πολλαπλή ωφέλεια που προκύπτει από την αξιοποίησή της εικόνας, στην οποία άλλωστε στηρίζεται η βασική παιδαγωγική αρχή της εποπτείας (πρβλ. ΔΑΝΑΣΣΗΣ-ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ, *Εισαγωγή*, Β' 41-42).

10. Βλ. ΔΑΝΑΣΣΗΣ - ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ, *Εισαγωγή*, Α' 93.

11. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ-ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, *Διδακτική*, Α' 14-15.

12. ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑΣ, *Παρουσία Ζ'* (1991), 235 κ.ε.

δ') Η ανάγκη σαφούς προσδιορισμού των σκοπών του μαθήματος και μελέτης των μεθόδων που θα οδηγούν στην επίτευξη των σκοπών αυτών, ώστε να μη δίδεται, λόγω αποτυχίας της μεθόδου, αφορμή επανακαθορισμού των σκοπών, ανάλογα με την επικράτηση των απόψεων των προσώπων που, κατά περίπτωση, πρόσκεινται στους εκάστοτε κρατούντες. Βεβαίως, ο επανακαθορισμός των στόχων δεν μπορεί να αποκλειστεί όταν η ενέργεια αυτή αποτελεί συμπέρασμα ερευνητικής μελέτης.

Κατά συνέπεια όλων όσων προαναφέρθηκαν, η έρευνα για την εφαρμογή μιας διδακτικής μεθόδου της ΑΕΓΓ οφείλει να έχει διερευνήσει, εκτός από το καθαυτό πρόβλημα της διδακτικής μεθόδου, και τις παραμέτρους του προβλήματος. Είναι απαραίτητος, δηλαδή, ο σχεδιασμός μιας πολυδιάστατης ερευνητικής πορείας, η οποία επιβάλλεται λόγω έλλειψης ανάλογων ερευνητικών προσπαθειών στον χώρο της διδακτικής της ΑΕΓΓ. Τέτοιες ενέργειες —προηγούμενες, παράλληλες ή επόμενες της κυρίως έρευνας—είναι:

α') Ο καθορισμός του σκοπού ή των σκοπών (πρωτευόντων και δευτερευόντων) της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ. Γιατί, αν δεν προσδιοριστεί γενικά αποδεκτός σκοπός, δεν μπορεί να σχεδιαστεί και να λειτουργήσει προς την κατεύθυνση αυτή ο τρόπος (διδακτική μέθοδος) και το μέσο (διδακτικά και εποπτικά μέσα).

β') Η διερεύνηση της πιθανότητας κατασκευής βασικής μεθόδου, η οποία θα μπορεί να εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση, οποιοσδήποτε και να είναι ο σκοπός που θα επιδιώκει η διδασκαλία της ΑΕΓΓ.

γ') Η μεθόδευση τρόπων άρσης ή υπερπήδησης των υφιστάμενων εξωγενών και ενδογενών αρνητικών παραγόντων που προαναφέραμε.

Έπειτα απ' αυτά, και με δεδομένο ότι η διδακτική της ΑΕΓΓ δεν έχει επαρκώς αντιμετωπιστεί πειραματικά, προκύπτει και η ανάγκη ενημέρωσης, προς την κατεύθυνση αυτή, των φοιτητών που ενδιαφέρονται για θέματα μεθοδολογίας και έρευνας στη διδακτική της ΑΕΓΓ. Για τον λόγο αυτόν η εισήγηση που ακολουθεί θα επιχειρήσει να παρουσιάσει με αναλυτικό, κατά το δυνατό, τρόπο, τόσο τη δεοντολογική ερευνητική πορεία όσο και τις κατ' οικονομίαν λύσεις που θα επιβάλουν οι αντικειμενικές δυσκολίες, ώστε να αποτελέσει οιονεί οδηγό για παρόμοιες ενέργειες. Ειδικότερα θα παρουσιαστούν τα εξής:

α') Τα πλαίσια της όλης προβληματικής και των παραμέτρων που υπαγορεύουν ένα σχεδιασμό ευρύτερης ερευνητικής προσπάθειας για τη διδακτική της ΑΕΓΓ.

β') Τα στοιχεία τα οποία πρέπει να είναι γνωστά κατά την εκπόνηση του ερευνητικού σχεδίου και την κατασκευή ενός ολοκληρωμένου διδακτικού προτύπου, που θα αποβλέπει στην εφαρμογή της νέας διδακτικής μεθόδου της ΑΕΓΓ.

γ') Ο τρόπος πειραματικής εφαρμογής της μεθόδου «πilotού», η οποία θα πραγματοποιηθεί από την ερευνητική ομάδα.

δ') Οι λόγοι που επιβάλλουν την ερευνητική προσέγγιση και του προ-

βλήματος των ποικίλων εξωσχολικών εμποδίων, τα οποία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και να αντιμετωπίζονται, ώστε να διασφαλίζεται και από την πλευρά αυτή η επιτυχής έκβαση οποιασδήποτε διδακτικής προσπάθειας.

Β'. Προσδιορισμός του προβλήματος

Είναι αυτονόητο ότι η πραγματοποίηση οποιασδήποτε ερευνητικής προσπάθειας πρέπει να έχει ως γενεσιουργό αιτία την ύπαρξη ενός προβλήματος, η συνειδητοποίηση του οποίου αποτελεί πρωταρχική ενέργεια για κάθε επόμενη ερευνητική φάση¹³. Επομένως, το αντικείμενο της έρευνας, το οποίο αφορά στον ανά χείρας τόμο, θα πρέπει να περιλαμβάνει, εκτός των άλλων, τη συγκεκριμενοποίηση του κυρίως προβλήματος — που επιχειρεί να επιλύσει η ερευνητική προσπάθεια — και των παραμέτρων, οι οποίες προηγούνται και οδηγούν σ' αυτό ή το συνοδεύουν, ως παράλληλα ή παρεπόμενα προβλήματα, εμποδίζοντας την επίλυσή του.

Ο λόγος, ο οποίος οδήγησε την ερευνητική ομάδα στην οργάνωση της έρευνας αυτής, ήταν, καταρχήν, η γνώμη σύμφωνα με την οποία η διδακτική μεθοδολογία της ΑΕΓΓ πρέπει να εκσυγχρονιστεί, για να καταστεί ελκυστική η διδασκαλία της. Αλλά η εισαγωγή οποιασδήποτε διδακτικής μεθοδολογίας για να είναι επιτυχής θα πρέπει να έπεται πειραματικής εφαρμογής και επιβεβαίωσης.

Με τα δεδομένα αυτά η επόμενη φάση των ενεργειών ήταν ο σχεδιασμός της έρευνας. Όμως, με την πρόοδο των συζητήσεων στις συναντήσεις της ερευνητικής ομάδας διαπιστώθηκε ότι το πειραματικό πρότυπο, ο «πilotός» της νέας διδακτικής μεθοδολογίας, δεν μπορούσε να σχεδιαστεί και να δοκιμαστεί αμέσως. Θα έπρεπε να προηγηθεί, έπραν της καταγραφής της υπάρχουσας κατάστασης, και η καταγραφή των απόψεων των παραγόντων της αγωγής και άλλων παραγόντων, καθώς και ο προσδιορισμός του σκοπού και των επιμέρους στόχων της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ. Επίσης διαπιστώθηκε ότι προβλήματα υπαρκτά και γνωστά, όπως αυτό της στάσης του στενού οικογενειακού και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος απέναντι στη χρησιμότητα της διδασκαλίας του μαθήματος, δεν είχαν περιληφθεί εξ αρχής μεταξύ των παραμέτρων που συναποτελούν το πρόβλημα.

Έπειτα απ' αυτά, το πρόβλημα, στο οποίο θα έπρεπε πλέον να επιχειρηθεί να δοθεί λύση-απάντηση, δεν μπορούσε να περιοριστεί στο εάν η νέα μέθοδος, όπως τελικά θα διαμορφωθεί, συμβάλλει στη βελτίωση της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ. Ήταν ανάγκη να αναλυθεί το πρόβλημα στις συνιστώσες και προεκτάσεις του, ώστε να μη κινδυνεύει η όλη προσπάθεια να

13. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ. Στατιστική. 18-19 (προσωπική διασκευή, βάσει και άλλων διασκευών, των ερευνητικών φάσεων που προσείνει ο J. DEWEY στο έργο του Πώς σκεπτόμεθα, μετάφρ. Γ.Σ. ΚΑΤΣΑΜΠΙΑ, Αθήνα 1930).

χαρακτηριστεί αποσπασματική, περιοριζόμενη σε μία διάσταση του προβλήματος (διδασκτική του μαθήματος). Δηλαδή, έγινε δεκτό ότι η έρευνα δεν θα έπρεπε να αγνοήσει τόσο μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη γνωριμία με την ΑΕΓΓ όσο και τους γενικούς (μέσω όλων των μαθημάτων) και τους ειδικούς (κατά μάθημα) σκοπούς στους οποίους αποβλέπει το σχολείο Μέσης Εκπαίδευσης, μεταξύ των οποίων και ο πολιτισμικός¹⁴. Έτσι, κρίθηκε ότι ήταν αναγκαίο η όλη ερευνητική προσπάθεια να περιλάβει, τελικά, στην προβληματική της μια σειρά ερωτημάτων, όπως:

Ποια είναι η θέση των παραγόντων της αγωγής, όπως αυτή εκφράζεται από τις επίσημα (σε μελέτες, δημοσιεύματα κ.λπ.) διατυπωμένες θεωρητικές απόψεις για τους σκοπούς, το περιεχόμενο, τον τρόπο, τα μέσα κ.λπ. της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ;

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τον τρόπο, ποιες είναι οι απόψεις για τη διδασκαλία της ΑΕΓΓ από το πρωτότυπο, από τη μετάφραση ή με μέθοδο που να συνδυάζει και τα δύο;

Ποια είναι η καλύτερη μέθοδος ή ο καλύτερος συνδυασμός μεθόδων για την επίτευξη του τελικού σκοπού;

Ποιοι είναι οι παράγοντες, θετικοί ή αρνητικοί, που πρέπει να συνεκτιμηθούν για έναν επιτυχή σχεδιασμό και πειραματισμό, ώστε να αναμένονται θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της νέας μεθόδου;

Ποια είναι τα συμπεράσματα σχετικών ερευνητικών προσπαθειών;

Ποιων, ενδεχομένως, η γνώμη θα πρέπει απλώς να συνεκτιμάται και ποιων ακόμη, που μέχρι σήμερα πιθανόν δεν λαμβανόταν υπόψη, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί;

Υπάρχει συνάφεια μεταξύ ορθογραφικών και εκφραστικών αδυναμιών του μαθητή και της μη επαρκούς διδασκαλίας της ΑΕΓΓ, από το πρωτότυπο, και της γραμματικής της;

Ποιοι συγκεκριμένα είναι οι λόγοι για τους οποίους θα πρέπει να επιχειρηθεί η έρευνα;

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά και οι δυνατότητες των ατόμων για τα οποία προορίζεται η διδασκτική μέθοδος και σε ποιες βαθμίδες εκπαίδευσης θα εφαρμοστεί;

Ποιοι είναι οι παράγοντες που θα την υλοποιήσουν;

Ποια είναι τα απαραίτητα και ποια τα διατιθέμενα μέσα εφαρμογής της μεθόδου;

Ποιος είναι ο τόπος και η περίοδος εφαρμογής της;

Υφίσταται ανάγκη άρσης φαινομενικά ανεξάρτητων από τη μέθοδο εμποδίων;

Ποια γενικά πλαίσια λύσεων πρέπει να προβλεφθούν για την αντιμετώπιση απρόβλεπτων προβλημάτων, τόσο κατά την ερευνητική πορεία, όσο και κατά την περίοδο εφαρμογής της νέας μεθόδου;

14. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Σκοποί, 87-105.

Ποια θα πρέπει να είναι η δομή και το περιεχόμενο του ερευνητικού σχεδίου;

Ποια θα είναι η διαδικασία αξιολόγησης του μαθητή με την εφαρμογή της νέας διδασκτικής μεθόδου;

Ποιος είναι ο οικονομικότερος, από άποψη χρόνου και δαπάνης, τρόπος διεξαγωγής της όλης έρευνας και της δοκιμαστικής εφαρμογής του πειραματικού προτύπου ειδικότερα;

Ποιες πηγές θα αναλάβουν την οικονομική υποστήριξη του έργου;

Κατά πόσο η νέα μέθοδος, μετά την πειραματική εφαρμογή της, συμβάλλει, τελικά, στην επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί ή έστω στην υποβοήθηση του μαθητή για την αντιμετώπιση των εξεταστικών προαγωγικών απαιτήσεων και μόνο;

Με ποιο τρόπο θα δημοσιοποιηθούν τα αποτελέσματα και θα προωθηθεί η μέθοδος για υιοθέτηση και επίσημη εφαρμογή;

Το σύνολο των ερωτημάτων αυτών και άλλων συναφών αποτελούν τα στοιχεία του κυρίως προβλήματος και των παραμέτρων του, τα οποία επιγραμματικά αναφέραμε στην εισαγωγή της εισήγησης.

Γ. Ερευνητική πορεία

Ι. Προϋποθέσεις κατασκευής του ερευνητικού σχεδίου

Οποιαδήποτε νέα μέθοδος πραγματοποίησης ενός έργου, οσοδήποτε ευφύης και αν είναι, δεν προωθείται για εφαρμογή στην καθημερινή πράξη, εάν προηγουμένως δεν έχει δοκιμαστεί στα πλαίσια έρευνας, κατά την οποία θα πρέπει να έχουν τηρηθεί ορισμένες βασικές αρχές και προϋποθέσεις όπως:

Να είναι σαφής και να έχει λεπτομερώς αναλυθεί ο σκοπός της έρευνας.

Να είναι βέβαιο ότι πρόκειται πράγματι περί νέας μεθόδου και όχι περί ήδη εφαρμοζόμενης. Γιατί, σε διαφορετική περίπτωση, έχουμε επανάληψη ενέργειας, η οποία δεν προσδίδει θετικούς χαρακτηρισμούς στην έρευνα παρά τον τέλειο, ενδεχομένως, σχεδιασμό της. Βεβαίως, δεν αποκλείεται η περίπτωση επανάληψης μιας ερευνητικής προσπάθειας, εάν έχει, π.χ., διαπιστωθεί η ανάγκη επιβεβαίωσης, βελτίωσης, συμπλήρωσης, τροποποίησης ή απόρριψης και αντικατάστασης μιας μεθόδου.

Να υπάρχει δυνατότητα δοκιμής και διόρθωσης της μεθόδου, κατ' επανάληψη, έτσι ώστε η πιθανότητα επιτυχούς εφαρμογής της να τείνει προς το 100%¹⁵.

Να λαμβάνεται υπόψη, κατά την πειραματική εφαρμογή της νέας μεθό-

15. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ, Στατιστική, Β' 30-31 και 56-58.

δου, η τυχόν υπάρχουσα εμπειρία από παρόμοιες, στο σύνολο ή σε επιμέρους στοιχεία, ερευνητικές προσπάθειες.

Να έχει συνεχώς προ οφθαλμών ο ερευνητής όλες τις παραμέτρους που συνδέονται, άμεσα ή έμμεσα, με το προς διερεύνηση πρόβλημα (βλ. ανωτ. παράγρ. Β').

Να υπάρχει δυνατότητα έγκυρης αξιολόγησης σε τέσσερα στάδια: (i.) πριν από την υλοποίηση της έρευνας (για τη σκοπιμότητα πραγματοποίησής της), (ii.) κατά τη διάρκεια της έρευνας, (iii.) μετά την υλοποίηση της έρευνας (για την αξιολόγηση των ενεργειών) και (iv.) περιοδικά, κατά την εφαρμογή των ερευνητικών πορισμάτων, για την επιβεβαίωση της συνεχούς ισχύος τους.

Κατά συνέπεια, για να σχεδιαστεί και εφαρμοστεί μια νέα διδακτική μέθοδος, θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες βασικές προϋποθέσεις, προκειμένου να προεξοφλείται και η επιτυχία της. Η μεταφορά και εφαρμογή μεθόδων που εφαρμόζονται σε ξενόγλωσσα κράτη, όσο και αν θεωρούνται δοκιμασμένες, δεν είναι δυνατό να ισχύουν οπωσδήποτε και για τον ελληνόφωνο χώρο.

Δεν είναι ορθό, δηλαδή, να σχεδιάζεται μια έρευνα που στηρίζεται σε επιχειρηματολογία η οποία αναφέρεται σε διαφορετικά δεδομένα (χώρος όροι, προϋποθέσεις). Δεν μπορούμε, επί παραδείγματι, να σχεδιάσουμε πειραματική διερεύνηση, αποδεχόμενοι ότι η σωτηρία των κλασικών υπάρχει στις κατάλληλες μεταφράσεις, επειδή αυτό δέχονται οι άλλες χώρες¹⁶. Και είναι βέβαια εκ μέρους τους ορθό, κατά τη γνώμη μας, να υποστηρίζεται η άποψη αυτή. Διότι, η προσπάθεια κάποιου, που δεν είναι Έλληνας, να προσεγγίσει μέσω του πρωτοτύπου την αρχαία ελληνική διανόηση, σημαίνει περίπου ό,τι ακριβώς σημαίνει για τον Έλληνα η προσπάθεια εκμάθησης της εβραϊκής γλώσσας για την προσέγγιση του πνεύματος της Παλαιάς Διαθήκης. Όμως για τη χώρα μας υπάρχει μοναδικότητα, ως προς το χαρακτηριστικό της γλώσσας της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, αφού η σημερινή γλώσσα μας είναι ιστορική συνέχεια και εξέλιξη της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Από την άλλη πλευρά μπορούμε κάλλιστα, και ενδείκνυται, να δοκιμάσουμε ενέργειες για τη σωτηρία των κλασικών μέσω των μεταφράσεων, αν τηρήσουμε όλους τους κανόνες και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται γι' αυτό¹⁷ (βλ. και κατωτ. 237 κ.ε.).

Είναι απαραίτητο, λοιπόν, ο ερευνητικός σχεδιασμός να λάβει υπόψη όλους τους παραπάνω παράγοντες για να είναι άρτιος και να οδηγεί στην επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

16. Πρβλ. FINLEY, Φιλολ. 4(1965), 157-70. Τα κύρια σημεία της επιχειρηματολογίας του FINLEY και άλλων για τη σωτηρία των κλασικών με μεταφράσεις παραθέτει και ο ΚΑΚΑΛΟΣ, Διδασκαλία, 14-15.

17. Σ. ΔΟΞΙΑΔΗΣ, «Η διδασκαλία των αρχαίων», Εφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ», 9.8.1987 (όπου προτείνει την πειραματική δοκιμασία διαφορετικών μεθόδων επί εξισωμένων δειγμάτων).

II. Διάγραμμα ερευνητικής πορείας

Όπως σημειώσαμε και στην παράγραφο Α', πολλές φορές, λόγω αντικειμενικών δυσκολιών και κυρίως για λόγους πρακτικούς — οικονομικοτεχνικούς, ο σχεδιασμός της πραγματοποιούμενης έρευνας είναι αδύνατο να αντιμετωπίσει συγχρόνως, όπως θα έπρεπε, όλες τις παραμέτρους που συνιστούν το πρόβλημα. Από την άλλη πλευρά, ο δυναμικός χαρακτήρας της ερευνητικής προσπάθειας υπαγορεύει τη «βήμα-βήμα» ερευνητική πορεία, αφού ο καθορισμός της μεθόδου διδασκαλίας είναι συνάρτηση άλλων παραγόντων (επιδιωκόμενοι σκοποί, πρωτότυπο-μετάφραση-συνδυασμοί, ώρες και έτη διδασκαλίας, εκπαίδευση εκπαιδευτικών κ.λπ.) Για το λόγο αυτό, η πλέον ενδεδειγμένη και εφικτή λύση είναι αυτή των διαδοχικών σταδίων, η οποία επιτρέπει τον δυναμικό σχεδιασμό της έρευνας και τη σταδιακή υλοποίησή της. Τα στάδια αυτά και οι επιμέρους φάσεις (βλ. πίνακα σελ. 224) περιγράφονται στα επόμενα.

III. Α' Στάδιο: Προπαρασκευαστικές ενέργειες

Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει ενέργειες για την καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης και των αντιλήψεων και τάσεων που επικρατούν, καθώς και σχεδιασμό και ολοκληρωμένη παρουσίαση της πειραματικής μεθόδου διδασκαλίας της ΑΕΓΓ. Το στάδιο αυτό αποτελείται από επιμέρους φάσεις, τις οποίες περιγράφουμε στη συνέχεια.

1. α' φάση: Καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης

Η α' φάση του πρώτου σταδίου περιλαμβάνει:

— Τις διδακτικές μεθόδους και τα ωρολόγια και αναλυτικά προγράμματα που εφαρμόζονται σήμερα στην εκπαίδευση.

— Τα χρησιμοποιούμενα διδακτικά βοηθήματα (κείμενα, μεταφράσεις σχολικές και εξωσχολικές, γραμματική, συντακτικό κ.λπ.).

— Τις κατηγορίες διδασκόντων, ως προς τις σπουδές δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (τι διδάχτηκαν στη μέση εκπαίδευση, ποιων τμημάτων του Πανεπιστημίου είναι απόφοιτοι και ποιο το περιεχόμενο των σπουδών τους σε ό,τι αφορά την ΑΕΓΓ).

— Τις εκφρασμένες θεωρητικές απόψεις και θέσεις στον Τύπο (ημερήσιο και περιοδικό), σε συμπόσια, σε σεμινάρια, σε επιτροπές, σε μελέτες, σε μονογραφίες κ.λπ.

— Τα συμπεράσματα των μέχρι σήμερα ερευνών που έχουν δημοσιευτεί ή που έχουν πραγματοποιηθεί χωρίς να έχουν δημοσιευτεί τα αποτελέσματά τους.

— Την ακολουθούμενη εκτός ελλαδικού χώρου μεθοδολογία.

Στάδια ερευνητικής πορείας για την εφαρμογή νέων διδακτικών μεθόδων της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας				
Α' στάδιο	Β' στάδιο	Γ' στάδιο	Δ' στάδιο	Ε' στάδιο
<p>Α' στάδιο</p> <p>Προπαρασκευαστικές ενέργειες</p> <p>α' φάση Καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης.</p> <p>β' φάση — Προέρενα για την καταγραφή απόψεων και στάσεων. — Διασταύρωση με σχετικά ερευνητικά συμπεράσματα.</p> <p>— Προπαρασκευαστική εφαρμογή της μεθόδου.</p> <p>γ' φάση Επεξεργασία, αξιολόγηση και αξιοποίηση αποτελεσμάτων προέρενας και προπαρασκευαστικών εφαρμογών.</p> <p>δ' φάση — Μορφοποίηση μεθόδου. — Οργάνωση κυρίως έρευνας.</p>	<p>Β' στάδιο</p> <p>Διεξαγωγή κυρίως έρευνας</p> <p>— Σχηματισμός ομάδων για την πειραματική εφαρμογή της μεθόδου. — Πειραματική εφαρμογή της μεθόδου. — Διάσωση (με κινήματα) ή μαγνητογράφηση ή της πειραματικής πορείας.</p>	<p>Γ' στάδιο</p> <p>Αξιολόγηση της μεθόδου — Πρόταση εφαρμογής της</p> <p>— Αξιολόγηση: α' της διαδικαστικής πορείας. β' των αποτελεσμάτων. — Υποβολή προτάσεων στα αρμόδια όργανα για υιοθέτηση της μεθόδου.</p>	<p>Δ' στάδιο</p> <p>Κατασκευή ταινιών υποδειγματικών διδασκαλιών</p> <p>— Πραγματοποίηση υποδειγματικών διδασκαλιών. — Μαγνητοσκόπηση υποδειγματικών διδασκαλιών. — Σύνταξη τεύχους με: α' γραπτές οδηγίες. β' συμπεράσματα. γ' σχόλια κ.λπ. από την παρουσίαση της μεθόδου.</p>	<p>Ε' στάδιο</p> <p>Σχεδιασμός μέτρων άρσης αρνητικών παραγόντων</p> <p>— Ενισχυτικοί μηχανισμοί. — Ενημέρωση εκπαιδευτικών. — Μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών. — Αναθεώρηση προγραμμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. — Ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου.</p>

2. β' φάση: Προέρενα για την καταγραφή απόψεων και στάσεων

Η β' φάση του πρώτου σταδίου έχει χαρακτήρα διερευνητικό και αποβλέπει στην καταγραφή απόψεων και στάσεων, οι οποίες δεν έχουν μέχρι σήμερα καταγραφεί και αφορούν την ΑΕΓΓ, ως προς το περιεχόμενο, τον σκοπό και τα μέσα διδασκαλίας της. Η διερεύνηση ενός τέτοιου θέματος είναι σύνθετη ενέργεια και απαιτεί ευρείας έκτασης προσέγγιση.

Οι ενέργειες που αφορούν στη συγκεκριμένη ερευνητική φάση, παρόλο ότι είναι απαραίτητες, δεν είναι πάντοτε όλες δυνατές, για διάφορους λόγους. Ενέργειες με πολλαπλούς στόχους που απαιτούν μεγάλο αριθμό ερευνητών, χρόνο και κόστος, πέραν των διατιθέμενων, δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν. Έτσι η προσπάθεια της β' φάσης, επειδή δεν είναι δυνατό να καλύψει και τις ενέργειες αυτές (προέρενα), περιορίζεται, αναγκαστικά, στις θεωρητικά διατυπωμένες θέσεις ή σε σχετικά ερευνητικά συμπεράσματα, που καλύπτουν, έστω, μέρος του δειγματικού πληθυσμού.

Η πλήρης ερευνητική πορεία, η οποία πρέπει να επιδιώκεται στη δεύτερη αυτή φάση, πρέπει να περιλαμβάνει¹⁸:

- Διερεύνηση των απόψεων και στάσεων τόσο των παραγόντων της αγωγής όσο και των φοιτητών και των μαθητών.
- Προσδιορισμό του σκοπού, του τρόπου και των μέσων διδασκαλίας.
- Διατύπωση συμπερασμάτων από την όλη προπαρασκευαστική φάση, σε συνδυασμό με τυχόν υπάρχοντα σχετικά ερευνητικά συμπεράσματα.
- Πραγματοποίηση παράλληλων ερευνών.
- Πραγματοποίηση προπαρασκευαστικών εφαρμογών.

α'. Διερεύνηση απόψεων και στάσεων των παραγόντων της αγωγής

Η διερεύνηση των απόψεων για την ΑΕΓΓ όλων των παραγόντων της αγωγής (πρωτεύοντων και δευτερευόντων)¹⁹ είναι απαραίτητη, διότι αυτοί διαμορφώνουν, αμέσως ή εμμέσως, τη γενικότερη τοποθέτηση απέναντι στην ΑΕΓΓ, για τον σκοπό, τον τρόπο και τα μέσα προσέγγισής της. Ακόμη είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε ποια είναι η γνώμη των αρμόδιων παραγόντων για την επιτυχία ή αποτυχία των μεθόδων που εφαρμόστηκαν μέχρι σήμερα, διότι οι απόψεις αυτές θα αποτελέσουν βασικό κριτήριο για τη μεθόδευση του τρόπου εφαρμογής της νέας μεθόδου.

18. Ο ερευνητικός σχεδιασμός θα αγνοήσει υποχρεωτικά το μεγαλύτερο μέρος της φάσης αυτής και θα προχωρήσει κατευθείαν στην προπαρασκευαστική εφαρμογή της μεθόδου, για την οποία και υπήρξε σχετική οικονομική συμβολή. Βεβαίως, κατά τον σχεδιασμό της προπαρασκευαστικής-προπειραματικής αυτής εφαρμογής, θα ληφθούν υπόψη τα υπάρχοντα ερευνητικά συμπεράσματα, έστω και αν προέρχονται από περιορισμένο δειγματικό χώρο. Εδώ όμως θα πρέπει να σημειωθεί ότι, ακόμη και εάν υφίστανται σχετικά ερευνητικά συμπεράσματα, είναι απαραίτητη η με οποιοδήποτε τρόπο επιβεβαίωση ως προς το ότι εξακολουθούν να ισχύουν.

19. Οι παράγοντες της αγωγής είναι: (α') Πρωτεύοντες: Οικογένεια, Σχολείο, Εκκλησία, Κοινωνία, Πολιτεία, και (β') Δευτερευόντες: συναναστροφές, δεσμοί φιλίας, θεάματα, ακροάματα, βιβλιοθήκες, Τύπος κ.λπ. Βλ. ΔΑΝΑΣΣΗΣ-ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ, *Εισαγωγή*, Α' 127-30.

Η ανάγκη διερεύνησης των απόψεων όλων των παραγόντων της αγωγής προκύπτει και από το γεγονός ότι η οποιαδήποτε στάση του μαθητή απέναντι στην ΑΕΓΓ διαμορφώνεται και από τις επιδράσεις των παραγόντων της αγωγής, τις οποίες καθένας από τους παράγοντες αυτούς εκφράζει ως εξής:

i. Η Πολιτεία διαμορφώνει την εκπαιδευτική πολιτική, η οποία, όσο και αν αποτελεί προβολή της επιστημονικής πλευράς, ουσιαστικά είναι ανάλυση και εν πολλοίς «αναμόρφωσή» της, μέσω συγκεκριμένου κάθε φορά πολιτικού πρίσματος.

ii. Ο εκπαιδευτικός της αγωγικής πράξης σπανίως συμφωνεί με τα εκπαιδευτικά μέτρα που λαμβάνονται, εφαρμόζοντάς τα με ανάλογη διάθεση. Αλλά, και εάν ακόμη τα αποδέχεται, ενδέχεται να μην έχει εκπαιδευτεί για την εφαρμογή τους. Ακόμη μπορεί να εφαρμόζει δικής του επιλογής διδακτικές λύσεις, πέραν από τη δημιουργική πρωτοβουλία, ανάλογα με το βάρος που ο ίδιος δίνει στα επιμέρους στοιχεία του μαθήματος (γραμματική και συντακτική ανάλυση κειμένου, επισήμανση διαχρονικών αξιών, κριτική επισήμανση μηνυμάτων κ.λπ.).

iii. Οι εκπαιδευτικοί των άλλων βαθμίδων εκπαίδευσης (πρωτοβάθμιας και τριτοβάθμιας) συμμετέχουν και αυτοί, με διαφορετικό για κάθε βαθμίδα ρόλο, στην υπόθεση της ΑΕΓΓ. Ο εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης διδάσκει τη σημερινή μορφή της Ελληνικής Γλώσσας, η οποία είναι συνέχεια και εξέλιξη της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Είναι απαραίτητη, λοιπόν, η γνώση της άποψης και στάσης των εκπαιδευτικών αυτής της βαθμίδας, τη στιγμή κατά την οποία μάλιστα υποστηρίζεται ότι οι περισσότεροι απ' αυτούς δεν έχουν ποτέ διδαχθεί «πώς λειτουργεί η γλώσσα, πώς αναλύεται γραμματικά και συντακτικά, ποια είναι η δομή και η ιστορία της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας κ.ο.κ.»²⁰. Επίσης δεν μπορεί να αγνοηθεί η γνώμη του εκπαιδευτικού της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που έχει τον πρώτο λόγο για το όλο θέμα, αφού αυτός προετοιμάζει, τόσο από παιδαγωγικής πλευράς όσο και από πλευράς περιεχομένου του γνωστικού αντικειμένου, τους εκπαιδευτικούς που θα διδάξουν την ΑΕΓΓ.

iv. Οι εκπαιδευτικοί των άλλων κλάδων, τόσο της αγωγικής πράξης όσο και του θεωρητικού σχεδιασμού, παίζουν έμμεσα ένα ρόλο που ξεκινάει από την ουδέτερη στάση και φθάνει έως την αρνητική. Η αρνητική στάση εκφράζεται, κυρίως, κατά την εκπόνηση των ωρολόγιων προγραμμάτων, όπου επικρατούν οι απόψεις των εκπροσώπων των άλλων κλάδων. Διότι οι φιλόλογοι, στην περίπτωση πρότασης για αύξηση π.χ. των ωρών των φιλολογικών μαθημάτων, μη έχοντας να αντιτάξουν ανάλογα με των άλλων ειδικοτήτων «σύγχρονα» και «πρακτικά» επιχειρήματα, μοιραία υποχωρούν, με αποτέλεσμα να επικρατούν οι απόψεις των εκπροσώπων των άλλων κλάδων. Άλλωστε, δεν είναι νοητό να προσπαθεί να πείσει ο φιλόλογος για την ανάγκη προσθήκης στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ωρών διδασκαλίας,

20. Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, «Δάσκαλε που δίδασκες», Εφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ», 16.4.1989.

π.χ. της γραμματικής, όταν, λίγο πριν από το 2000, η εκπαίδευση των παιδιών στην πληροφορική γίνεται είτε με πρωτοβουλία των ιδίων είτε με παρότρυνση των γονέων τους, οι οποίοι στέκονται με θαυμασμό μαζί με τα παιδιά τους μπροστά στον Η/Υ. Ακόμη, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι ο εκπαιδευτικός της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που διδάσκει μαθήματα θετικής κατεύθυνσης δεν έχει πεισθεί; όπως νομίζουμε, για τη χρησιμότητα της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ, στον ίδιο βαθμό που ο συναδέλφος του των μαθημάτων θεωρητικής κατεύθυνσης αποδέχεται την αναγκαιότητα των μαθημάτων της κατεύθυνσης αυτής. Βέβαια, τουλάχιστον θεωρητικά, δεν φαίνεται να υπάρχει, επί του παρόντος, αξιωματικά διατυπωμένο πρόβλημα²¹.

v. Οι εκπρόσωποι όλων των επιστημονικών κλάδων είναι παράγοντες οι οποίοι, εμμέσως, θα μπορούσαν να αναλάβουν ενεργό ρόλο ή τουλάχιστον να τηρήσουν θετική στάση απέναντι στην ΑΕΓΓ, εκφράζοντας εμπράκτως τις τυχόν θετικές απόψεις τους. Εάν λοιπόν αποδίδουν στην ΑΕΓΓ οποιαδήποτε χρησιμότητα, μπορούν να τη βοηθήσουν εκσυγχρονίζοντας με τις ικανότητες και τις δυνατότητές τους τους δρόμους προσέγγισης και οικειοποίησης των αξιών της. Εάν την απορρίπτουν, θα πρέπει σαφώς να ταχθούν κατά της ενασχόλησης των νέων με την κλασική παιδεία, εξηγώντας παράλληλα τους λόγους της τοποθέτησής τους, ώστε να πεισθούν και «οι ρομαντικοί» υποστηρικτές της και να σχεδιαστεί ανάλογα η οποιαδήποτε διδακτική μέθοδος για να είναι, τελικά, αποτελεσματική.

vi. Η οικογένεια και η κοινωνία γενικότερα τηρούν μία στάση απέναντι στην κλασική παιδεία, η οποία είναι συνάρτηση της αλληλεπίδρασης των παραγόντων της αγωγής και του πνεύματος της εποχής. Η στάση αυτή, όμως, είναι ο πρωταρχικός παράγοντας στη διαμόρφωση της στάσης των νέων απέναντι στην κλασική παιδεία. Γιατί ο αξιολογικός και επαγγελματικός προσανατολισμός των νέων —και κατά συνέπεια ο προσανατολισμός των ενδιαφερόντων τους προς τα «απαραίτητα» μαθήματα— διαμορφώνεται κατά μεγάλο ποσοστό από την οικογένεια²². Είναι γνωστή η αντίληψη πολλών γονέων για πρακτικά ωφέλιμες γνώσεις, που συνδέονται με την ενίσχυση των παιδιών τους στην ανταγωνιστική πορεία για επαγγελματική αποκατάσταση²³.

vii. Αλλά και οι υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες (σύλλογοι, συνδικαλιστικά όργανα κ.λπ.) έχουν κάποια άποψη και με κάθε τρόπο επηρεάζουν έμμεσα τη γενικότερη στάση απέναντι στην κλασική παιδεία. Η συγκινησιακή κατάσταση που δημιουργεί το «σουτ» κάθε «Μαραντόνα» δεν μπορεί να συ-

21. Ο πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Χημικών Π. ΞΥΘΑΛΗΣ υποστηρίζει: «... Είναι λάθος μας να χαράζουμε διαχωριστικές αυλακιές ανάμεσα στις θετικές επιστήμες και την κλασική παιδεία, γιατί μέσα στην καθεμιά απ' αυτές εμπεριέχονται σπέρματα και από την άλλη» (από τη δημοσιογραφική έρευνα με τίτλο: «Θα πληρώσουμε ακριβά τον ... ύπνο μας» των Λ. ΣΤΑΦΥΛΑ—Μ. ΜΟΥΣΤΑΚΑ, Εφημ. «ΤΑ ΝΕΑ», 25.4.1990.

22. ΚΡΟΥΣΤΑΛΑΚΗΣ, *Αγωγή*, 67-83.

23. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ, *Κοινωνικοποίηση*, 123-35.

γκριθεί με τον θαυμασμό για τα δώρα που έδωσαν οι θεοί στους ανθρώπους («τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί», «αἰδῶ καὶ δίκην») προκειμένου ν' αντιμετώπισουν τη δύναμη των άλογων ζώων και να συμβιώσουν²⁴. Ο αγώνας για διασφάλιση των υλικών προϋποθέσεων διαβίωσης δεν αφήνει περιθώρια για μη υλικές αναζητήσεις. Ίσως γι' αυτό είναι χρήσιμη η επαρκής κατανόηση των απόψεων και των ομάδων αυτών.

Για όλους τους λόγους αυτούς, η δειγματοληψία της προέρευνας θα πρέπει να έχει στρωματική διάταξη²⁵. Μεταξύ των «στρωμάτων» του δείγματος είναι σκόπιμο να περιληφθούν, εκτός των άλλων, και εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών οργανώσεων των κοινωνικών εταίρων και άλλων οργανώσεων. Γιατί η δημοσιοποίηση μιας άποψης, ακόμη και αρνητικής, διευκολύνει τη χάραξη της ακολουθητέας γραμμής.

β. Διερεύνηση απόψεων και στάσεων των φοιτητών

Η διερεύνηση της στάσης και των απόψεων των φοιτητών είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού ο φοιτητής αποτελεί ένα δυναμικό συνδετικό κρίκο μεταξύ διδασκόμενου και διδάσκοντος. Η εμπειρία που απέκτησαν οι φοιτητές ως μαθητές είναι ολοκληρωμένη και πρόσφατη. Οι γνώσεις που αποκτούν ως φοιτητές πρώτα συσχετίζονται με τις απαιτήσεις του ρόλου που θα αναλάβουν μετά την αποφοίτησή τους, στη συνέχεια κρίνονται και αξιολογούνται και τέλος υιοθετούνται ή απορρίπτονται, σε ατομική πάντοτε βάση. Η συνισταμένη όλων αυτών των εμπειριών διαμορφώνει και την προσωπική άποψη και στάση απέναντι στην οποιαδήποτε διδακτική μεθοδολογία και στην έκταση του γνωστικού αντικειμένου, το οποίο θα διδάξουν μετά την αποφοίτησή τους από το Πανεπιστήμιο.

Για τους λόγους αυτούς, και κατ' αναλογία με τα όσα αναφέρθηκαν για τους εκπαιδευτικούς άλλων κλάδων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και γι' αυτούς της πρωτοβάθμιας, είναι απαραίτητη η γνώση και της γνώμης των φοιτητών που θα αναλάβουν διδακτικό έργο.

γ. Διερεύνηση απόψεων και στάσεων των μαθητών

Η διερεύνηση των απόψεων και των στάσεων των μαθητών έχει διπλό σκοπό. Πρώτον, προσδιορίζει τις γενικές απόψεις και στάσεις του ενός εκ των δύο παραγόντων της συναντησιακής διδακτικής σχέσης²⁶. Δεύτερον, δίνει την ευκαιρία να σχηματιστεί γνώμη, κατά τρόπον έμμεσο, για τις επιδράσεις που ασκήθηκαν από τους παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, καθώς η οπτική γωνία των νέων δεν επιτρέπει άμεση θέα της πρακτικής αξίας της γνώσης της ΑΕΓΓ και

24. ΠΛΑΤΩΝΟΣ *Πρωταγόρας*, 320d-324c., (μύθος Προμηθέα).

25. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ, *Στατιστική*, 53.

26. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ, *Παραδ. Παιδαγωγικής*, 15.

έτσι, κατ' ανάγκη, οι νέοι επηρεάζονται από τη γενικότερη αρνητική ή θετική στάση του περιβάλλοντός τους.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η γενική άποψη ενός μαθητή της Α' Γυμνασίου για την ΑΕΓΓ δεν εκφράζει, ουσιαστικά, αποκλειστικά και μόνο δική του άποψη, αλλά και τις απόψεις των παραγόντων που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της γνώμης του. Η γνώμη, όμως, ενός αποφοίτου της ΜΕ, την παραμονή μάλιστα των εισαγωγικών εξετάσεων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, αποτελεί ένα από τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τη μεθόδευση του εκπαιδευτικού σχεδιασμού γενικότερα και της διδακτικής πορείας ειδικότερα.

δ. Σκοπός, τρόπος και μέσα διδασκαλίας της ΑΕΓΓ

(i.) Σε ότι αφορά τον σκοπό και τους επιμέρους στόχους της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ είναι απόλυτη ανάγκη να γίνει πλήρης και συστηματική διερεύνηση. Παρόλο ότι οι γνωστικοί στόχοι της διδασκαλίας των ΑΕ έχουν κατά καιρούς προσδιοριστεί²⁷, είναι απαραίτητη η γνώση όλων των σχετικών απόψεων, ως προς τον σκοπό και τον στόχο. Ποια είναι, δηλαδή, η γνώμη όλων των παραγόντων της αγωγής και ποια γνώμη έχουν σχηματίσει οι μαθητές όλων των τάξεων²⁸, ειδικά για τον σκοπό της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ και ανεξάρτητα από τη γενικότερη στάση τους απέναντι στον σκοπό της αγωγής.

Συγκεκριμένα, πριν πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε πειραματική εφαρμογή μιας νέας διδακτικής πορείας για την ΑΕΓΓ, θα πρέπει να έχει διερευνηθεί αν — σύμφωνα με τις απόψεις των παραγόντων της αγωγής και των αποδεκτών της αγωγικής ενέργειας — η κλασική παιδεία αποβλέπει: — Στη γνωριμία των διαχρονικών αξιών που κληροδοτήθηκαν στον κόσμο, ο οποίος εμφανίζεται να διαπνέεται από τα πολιτιστικά ιδεώδη του αρχαιοελληνικού πνεύματος. Στην ικανοποίηση, δηλαδή, υπάρχουσας αναγκαιότητας για επαφή με το αρχαίο ελληνικό πνεύμα.

— Στην κατανόηση της ιστορικής συνέχειας του ελληνικού πνεύματος, ώστε να διαφυλάσσεται η ιστορική συνείδηση.

27. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ, *Παραδ. Παιδαγωγικής*, 301-14 · ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, *Αξιολόγηση*, 83 και 111-55 · ΥΠΕΠΘ, *Οδηγίες 1989-90*, Α' 9.

28. Σημειώνεται ότι για τη γνώμη των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των μαθητών θα ληφθούν υπόψη στην έρευνά μας τα συμπεράσματα ερευνητικών προσπαθειών που έχουν πραγματοποιηθεί σε σχετικά δείγματα. Για τις έρευνες αυτές βλ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ, *ΝΠ* 39(1986), 80 κ.ε., 40(1986), 70 κ.ε. · ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ, *Διδακτικό πρόβλημα*, 381-410 · ΜΑΜΟΓΛΟΥ, *Σύγχρ. Εκπ.* 28(1986), 69 κ.ε. («Πορίσματα μιας εμπειρικής έρευνας στην Ελλάδα» για τη «Μεθόδευση της διδασκαλίας και αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης στο Γυμνάσιο και το Λύκειο», η οποία διεξήχθη από τον Π. ΞΟΧΕΛΛΗ κ.ά. και αφορά σε διάφορα μαθήματα, μεταξύ των οποίων και τα ΑΕ). Αξιοποιείται επίσης προέρευνα, μη δημοσιευμένη, που πραγματοποιήθηκε το 1987 υπό την εποπτεία του Θ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, στα πλαίσια φροντιστηριακού μαθήματος με θέμα «Αξιολόγηση του σχολικού προγράμματος από μαθητές».

— Στην αισθητική καλλιέργεια, όχι μόνο από τα έργα όλων των ειδών του γραπτού λόγου, αλλά και των καλών τεχνών.

— Στη γλωσσική παιδεία²⁹, δηλαδή στην επαρκή γνώση της ΝΕ Γλώσσας (η οποία είναι αδιάσπαστη συνέχεια της ΑΕ Γλώσσας) ή στην ανάπτυξη και τον εμπλουτισμό της, ενδεχομένως δε και στη «διάσωση» της ΑΕΓΓ.

— Σε συνδυασμούς των παραπάνω σκοπών.

— Σε κάτι άλλο.

Η διερεύνηση των απόψεων για τον σκοπό της αγωγής ουσιαστικά αποβλέπει στη διακρίβωση των λόγων που οδηγούν στη φαινομενική παιδαγωγική αντινομία μεταξύ διδακτικού υλισμού (didaktischer Materialismus) και φορμαλισμού (d. Formalismus)³⁰. Η επικράτηση του διδακτικού υλισμού ή αντιθέτως του διδακτικού φορμαλισμού, μετά από την καταμέτρηση των απόψεων, δεν σημαίνει βέβαια ότι θα πρέπει να προσαρμοστεί ανάλογα το διδακτικό μοντέλο. Διότι, με την τυχόν επιμονή στον διδακτικό υλισμό, απορρίπτεται ο διδακτικός φορμαλισμός, ο οποίος όμως δεν μπορεί να αυτοπραγματοωθεί εάν δεν υπάρξει η παροχή γνώσεων. Και αντιστρόφως, οποιαδήποτε παροχή γνώσεων δεν είναι αμέτοχη της οποιασδήποτε προσαρμογής των δυνάμεων του ανθρώπου. Μέσα στα πλαίσια της λειτουργικής αλληλοσυμπλήρωσης των δύο αυτών κατευθύνσεων (της υλιστικής και της θεωρητικά αυτοδύναμης φορμαλιστικής), θα πρέπει να αναζητείται και ο σκοπός και ο τρόπος πραγμάτωσης του διδακτικού στόχου, έχοντας βέβαια πάντοτε υπόψη τις σχετικές απόψεις.

Η γνώση των τυχόν αντίθετων απόψεων κατευθύνει ανάλογα τον σχεδιασμό του ενδεδειγμένου διδακτικού προτύπου, που παρακάμπτει τις αντίθετες αυτές θέσεις και δεν υποχρεώνει σε προσαρμογές για την εξυπηρέτηση της επικρατούσας άποψης. Όμως, και η ενέργεια αυτή (η διερεύνηση

29. Σ. ΜΠΕΗΣ, «Διαγράφουμε όσες λέξεις δεν εννοούμε», Εφημ. «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», 2.12.1986: «Δε συμφωνώ να διδάσκονται συγγραφείς από το πρωτότυπο... Επιβάλλεται, όμως, η γλωσσική διδασκαλία (Γραμματική και Συντακτικό) της αρχαίας πάνω σε καλοδομημένες ασκήσεις...», διότι εκτός των άλλων «η διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής στο Γυμνάσιο, θα εξυπηρετήσει πολλούς πρακτικούς σκοπούς, π.χ.: Μαθαίνοντας το παιδί σου ότι η νεοελληνική πρόθεση σε προήθλε από την εις ή έξ θα διαπιστώσει μόνο του στις λέξεις είσοδος, εισβολή, ή εσωτερικός, έσοδα, την ιστορία της γλώσσας του... Έχοντας υπόψη ο Έλληνας κάποιο λεξιλόγιο της αρχαίας θα κατανοεί ευχερέστερα επιγραφές όπως διυλιστήριο, εριουργία, ναυπηγεία...».

Όμως υπάρχει και η διαφορετική προς την παραπάνω αντίληψη, η οποία δεν συμφωνεί με την «άποψη που εκφράζεται σήμερα, σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατή η δόκιμη χρήση της δημοτικής χωρίς τη γνώση της αρχαίας». Γιατί η άποψη αυτή «δεν είναι παρά η συνέχεια μιας μακράς παράδοσης η οποία αρνείται στη δημοτική τη λειτουργική επάρκεια και την αυτονομία, ορίζοντάς της πάντοτε ως κηδεμόνα μια γλωσσική παραλλαγή με 'κύρος'» (βλ. ΓΚΟΤΟΒΟΣ, *Σύγχρ. Εκπ.* 31(1986), 15).

Οι διαφορετικές απόψεις, γενικότερα, αποτελούν τους λόγους για τους οποίους διατυπώσαμε τη γνώμη ότι θα πρέπει πριν από κάθε προσπάθεια να υπάρξει απάντηση για τους σκοπούς της κλασικής παιδείας: ότι θα πρέπει, δηλαδή, να διερευνηθεί αν η κλασική παιδεία αποβλέπει ή όχι σε ό,τι αναφέρουμε στο κυρίως κείμενο.

30. ΔΑΝΑΣΣΗΣ-ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ, *Εισαγωγή*, Α' 166-70.

των απόψεων για τον σκοπό της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ) δεν είναι δυνατό, για τους λόγους που ήδη έχουν αναφερθεί, να καλυφθεί πλήρως από το υπόψη ερευνητικό πρόγραμμα.

Έτσι, ο σχεδιασμός του διδακτικού προτύπου θα στηριχθεί, κατά κύριο λόγο, στους στόχους που έθεσε η ερευνητική ομάδα, αφού έλαβε υπόψη της (α') τους επίσημα διατυπωμένους τη στιγμή αυτή στόχους, στους οποίους αποβλέπει η διδασκαλία της ΑΕΓΓ³¹, (β') τα αφορώντα στη ΝΕ Γλώσσα και Γραμματεία³² και (γ') τα υπάρχοντα ανάλογα ερευνητικά συμπεράσματα.

(ii.) Όσον αφορά στον τρόπο της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ, θα διερευνηθεί εάν είναι χρήσιμο να διδάσκεται από το πρωτότυπο ή από μετάφραση (ελληνική ή ενδεχομένως και ξενόγλωσση σε ορισμένες περιπτώσεις)³³ ή με συνδυασμό των δύο, από το Γυμνάσιο ή από το Δημοτικό, σε όλους τους μαθητές ΜΕ ή μόνο σ' αυτούς που πρόκειται να γίνουν φιλόλογοι, σε φοιτητές ορισμένων τομέων της Φιλοσοφικής Σχολής ή όλων των ελληνόγλωσσων τμημάτων κ.λπ.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τη διδασκαλία από μετάφραση θα ήταν λάθος να στηριχθούμε στην άποψη ότι, επειδή τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης εφαρμόζουν τη μέθοδο αυτή, θα πρέπει κι εμείς να την εφαρμόσουμε. Διδακτικές μέθοδοι που στηρίζονται σε ξένα για την ελληνική πραγματικότητα δεδομένα και συμπεράσματα³⁴ ή σε απόψεις της πλειοψηφίας³⁵ δεν μπορεί να υιοθετηθούν αυτομάτως για τους λόγους αυτούς και μόνο. Άλλωστε, ως προς τη «μείωση του ενδιαφέροντος» για τα κλασικά γράμματα στις χώρες της Δύσης, έχουμε τον τελευταίο καιρό αντίθετες ενδείξεις³⁶.

31. ΥΠΕΠΘ, *Οδηγίες 1989-90*, Α' 9-25, καθώς επίσης και τις κατά περίπτωση Εισηγήσεις του ΚΕΜΕ, στις οποίες παραπέμπουν οι υπόψη οδηγίες.

32. ΥΠΕΠΘ, *Οδηγίες 1989-90*, Α' 21-25.

33. Στον τρόπο διδασκαλίας της ΑΕΓΓ εντάσσεται και η διερεύνηση της δυνατότητας για παρουσίαση ορισμένων αποσπασμάτων της ΑΕ Γραμματείας (π.χ. από τη μυθολογία ή την ιστορία) μέσα στο πλαίσιο της διδασκαλίας των ξένων γλωσσών. Σχετικά βλ. MERSON, *Class. Stories*.

34. Ασφαλώς οι απόψεις του Μ. FINLEY (όπως συνοψίζονται από τον ΚΑΚΑΛΟ, *Διδασκαλία 14-15*) για την αδυναμία διαλόγου με τους αρχαίους μέσω της σπουδής των λέξεων και για τη σωτηρία των κλασικών μέσω των μεταφράσεων είναι κατά βάση ορθές. Όμως, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι καλύπτουν έναν ξένο προς την αρχαία ελληνική γλώσσα λαό.

35. Δ. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ, «Τέλος παιχνιδιού», Εφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ», 7.9.1986, όπου σημειώνει ότι «αναμφισβήτητη η αρχή της πλειοψηφίας αποτελεί τον άξονα της δημοκρατικής πολιτείας. Το ερώτημα όμως είναι αν η αρχή αυτή μπορεί μηχανικά και αβασάνιστα, να μεταφερθεί ακατέργαστη στο χώρο της εκπαίδευσης ειδικότερα...».

36. Βλ. σχετικό δημοσίευμα στην Εφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ», 25.5.1989, με υπέρτιτλο: «Στροφή προς τα αρχαία» και τίτλο-θέμα: «Αυξάνεται στη Γαλλία το ενδιαφέρον για τα αρχαία ελληνικά και τα λατινικά, τη μεγάλη σημασία των οποίων τονίζουν οι ειδικοί». Στο τέλος του άρθρου αυτού διατυπώνεται το συμπέρασμα: «...κανείς δεν υποστηρίζει ότι τα λατινικά και τα αρχαία ελληνικά πρέπει να ξανακαταλάβουν τη θέση που είχαν την εποχή των Ουμανιστών, αλλά πρέπει να καταλάβουμε ότι οι δύο αυτές αρχαίες γλώσσες βοηθούν στη διατήρηση της συνέχειας μεταξύ παρελθόντος και παρόντος».

Η χωρίς οποιαδήποτε πειραματική δοκιμασία εισαγωγή, εφαρμογή και αξιολόγηση της από μετάφραση διδασκαλίας της ΑΕ Γραμματείας δεν υπακούει στην επιστημονική δεοντολογία. Η αποτυχία μιας μη δοκιμασμένης πρακτικής είναι δυνατό, με μεγάλη μάλιστα πιθανότητα, να αποφευχθεί, αν προ της εφαρμογής της έχει πραγματοποιηθεί η απαραίτητη πειραματική διερεύνηση.

Σύμφωνα με προοδευτικά ενισχυόμενες ατομικές διαπιστώσεις, που όλο και συχνότερα βλέπουν το φως της δημοσιότητας, η εφαρμοζόμενη σήμερα πρακτική για τη διδασκαλία της ΑΕ Γραμματείας μόνο από μετάφραση, όχι μόνο δεν οδήγησε στην επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων, αλλά είχε και επιπτώσεις σε άλλους τομείς, όπως αυτός της δημιουργικής έκφρασης. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι τίθεται και πάλι υπό συζήτηση το θέμα της διδασκαλίας στο Γυμνάσιο της ΑΕ Γλώσσας. Όμως, το πρόβλημα αυτό δεν θα γεννιόταν ή δεν θα ήταν τόσο έντονο, αν είχε τηρηθεί η πορεία που επιβάλλει η επιστημονική δεοντολογία.

Από την άλλη πλευρά, το πρόβλημα δεν λύνεται με την επαναφορά μιας μεθόδου που θεωρείται περισσότερο επιτυχημένη εάν δεν ληφθούν υπόψη και δεν ελεγχθούν και συγκριθούν οι παράμετροι (σκοπός, μέσα, απόψεις, προσόντα διδακτικού προσωπικού, εμπόδια κ.λπ.) που συνδέονται με τις μεθόδους που εφαρμόστηκαν μέχρι σήμερα.

Το γεγονός ότι έχουμε ήδη δοκιμασμένες μεθόδους, μας δίνει την ευκαιρία, προτού να δοκιμασθεί οποιαδήποτε νέα μέθοδος ή επιχειρηθεί μεταβολή, να πραγματοποιήσουμε συγκριτική αξιολόγηση των μεθόδων που ήδη έχουν εφαρμοστεί. Θα πρέπει δηλαδή να ελεγχθεί, και στατιστικά, εάν η διαφορά του βαθμού επιτυχίας (ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό) μεταξύ των μεθόδων αυτών είναι σημαντική. Για τον λόγο αυτό είναι αναγκαίο να καθοριστούν και τα κριτήρια μέτρησης του βαθμού επιτυχίας των μεθόδων.

Επίσης είναι αναγκαίο να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά των παραγόντων και των μέσων που συμμετείχαν στην εφαρμογή κάθε μεθόδου. Διότι μία σειρά μεταβλητών, όπως τα προσόντα των εκπαιδευτικών, η επιλογή της ύλης, οι ώρες διδασκαλίας, το διδακτικό βοήθημα και τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας εν γένει, το εξεταστικό σύστημα κ.λπ., είναι στοιχεία τα οποία συναποτελούν τη μέθοδο και συμβάλλουν στην επιτυχία ή αποτυχία της.

Έτσι, αν αποδειχθεί ότι μεταξύ των μεθόδων και των παραμέτρων τους δεν υπάρχει διαφορά, ενδείκνυται η διερεύνηση της εισαγωγής μιας νέας μεθόδου. Παράλληλα, όμως, θα πρέπει να διερευνείται και η δυνατότητα βελτίωσης των μεθόδων που είχαν εφαρμοστεί. Ακόμη και αν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά, θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα βελτίωσης των παραμέτρων που συνδέονται και με τις δύο μεθόδους και ιδιαίτερα αυτών που εμφανίζονται να έχουν θετικότερα αποτελέσματα. Έτσι θα φανεί αν θα πρέπει, τελικά, να δοκιμασθεί η οποιαδήποτε αλλαγή.

Βεβαίως, οποιαδήποτε προσπάθεια βελτίωσης των διδακτικών μέσων, με σκοπό τη μεγαλύτερη δυνατή βοήθεια προς τον μαθητή, δεν είναι δυνατό να αναβάλλεται συνεχώς αναμένοντας τη συνδρομή όλων των προϋποθέσε-

ων που έχουμε μέχρι στιγμής αναφέρει. Ενδεχομένως δεν θα συντρέξουν ποτέ, εφόσον δεν υπάρξει ευρύτερος εκπαιδευτικός προγραμματισμός και σχεδιασμός.

Γι' αυτό υποχρεωτικά οδηγούμεθα σε εναλλακτικές λύσεις, με περιορισμένη κατά τεκμήριο ισχύ των συμπερασμάτων της πειραματικής εφαρμογής μιας νέας μεθόδου. Μέσα στα πλαίσια αυτά κινείται και η νέα διδακτική μέθοδος της ΑΕΓΓ, η οποία αποβλέπει μεταξύ των άλλων και στο να καταστήσει περισσότερο φιλικό το διδακτικό εγχειρίδιο, αίροντας ορισμένους αρνητικούς παράγοντες.

(iii.) Η ολοκλήρωση του ειδολογικού σκοπού της αγωγής απαιτεί, όπως είδαμε στην προηγούμενη παράγραφο, υλική συμπλήρωση³⁷. Την υλική υπόσταση πραγματώνουν και τα εποπτικά μέσα, από τα οποία πρωτεύοντα ρόλο για τη διδακτική της ΑΕΓΓ παίζει η μορφή και η διάταξη της ύλης του διδακτικού εγχειριδίου. Επικουρικά, όμως, θα πρέπει να αναζητούνται και άλλες λύσεις, όπως η εκτός σχολείου (στον αρχαίο ναό, στο μουσείο κ.λπ.) ή η επ' ευκαιρία (πολιτιστικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις κ.ά.) διδασκαλία.

Η χρησιμοποίηση εκπαιδευτικών ταινιών, η εικονογράφηση του κειμένου (ανάλογα με την ηλικία των μαθητών) και η εφαρμογή της προγραμματισμένης διδασκαλίας με αξιοποίηση των Η/Υ είναι μερικά ακόμη από τα νέα στοιχεία, τα οποία θα μπορούσε να θέσει προς διερεύνηση και πειραματική εφαρμογή μια εξειδικευμένη για τα θέματα αυτά έρευνα.

ε. Συμπεράσματα

Από τα όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, γίνεται φανερό ότι —με τα στοιχεία τα οποία θα πρέπει να συγκεντρωθούν μέσω της προέρευνας ή έστω από τα υπάρχοντα μέχρι τώρα ερευνητικά δεδομένα και τις διατυπωμένες θεωρητικές απόψεις— δεν επιδιώκεται η πλήρης καταγραφή και μέτρηση των απόψεων για να προσαρμοστεί στην κοινή απαίτηση η υπό διερεύνηση νέα διδακτική μέθοδος. Η προπαρασκευαστική αυτή φάση αποσκοπεί στο να δώσει στην ερευνητική ομάδα μια κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη εικόνα του πεδίου στο οποίο πρόκειται να εφαρμοστεί η νέα μέθοδος και των προϋποθέσεων και των μέσων εφαρμογής της, ώστε να είναι σε θέση να εκπονήσει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο.

Η αρτιότητα του σχεδιασμού θα καταφανεί και από τη δυνατότητα για πειραματική διερεύνηση εναλλακτικών λύσεων, ώστε να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός και με τυχόν νέα εκπαιδευτικά μέτρα³⁸. Το περιεχόμενο του διδακτικού εγχειριδίου, π.χ., ή θα συμπίπτει με τις κρατούσες τάσεις ή θα διαφοροποιείται απ' αυτές, οπότε μεταξύ των στόχων των εισηγητών

37. ΔΑΝΑΣΣΗΣ, *Εισαγωγή*, Α' 170.

38. Κατά τον χρόνο σύνταξης της εισήγησης αυτής δεν είχαν εξαγγελθεί επίσημα οποιεσδήποτε νέες σκέψεις για τη διδασκαλία της ΑΕΓΓ.

των νέων διδακτικών μέσων θα πρέπει να περιληφθεί και το ουτοπικό μάλλον σχέδιο της προοδευτικής μετεξέλιξης των τάσεων ή της προσαρμογής της μεθόδου στις εκάστοτε απαιτήσεις.

Επομένως, η μέθοδος που θα εφαρμοστεί θα πρέπει να έχει δυναμικό χαρακτήρα, ώστε να καλύπτει την απαίτηση για βοήθεια προς τον μαθητή ανεξαρτήτως της κρατούσας τάσης. Διότι ο σχεδιασμός και η πειραματική εφαρμογή μιας μεθόδου η οποία τελικά δεν θα γίνει αποδεκτή, για λόγους μη συνδεόμενους με την αξία της μεθόδου, δεν έχει καμιά πρακτική αξία.

Τέλος, είναι απαραίτητο να σημειωθεί εδώ ότι η εισήγηση για οποιαδήποτε διαφοροποίηση των διδακτικών μέσων δεν μπορεί να μην έχει κατά νουν και την **οικονομική διάσταση** του νέου μέτρου. Εάν η οικονομική απαίτηση για την εφαρμογή μιας νέας διδακτικής μεθόδου δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί, αναθεωρείται η μέθοδος ή διακόπτεται η προσπάθεια, τουλάχιστον προσωρινά.

Συμπερασματικά, λοιπόν, θα λέγαμε ότι η συνολική σφυγμομέτρηση των τάσεων και απόψεων και η καταγραφή των προϋποθέσεων και των μέσων, μέσω της προέρευνας, αποβλέπει στη βελτιστοποίηση της διδακτικής μεθόδου και την εν συνεχεία διαμόρφωση των κατάλληλων προϋποθέσεων για την εφαρμογή της, και όχι στην προσαρμογή της μεθόδου στην κοινή απαίτηση ή στη διαφοροποίηση της κοινής γνώμης για να αποδεχτεί τη νέα μέθοδο.

Μέσα σ' ένα αρνητικό περιβάλλον —και με τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν για τα «χρήσιμα» μαθήματα— ο μαθητής θα προετοιμάζεται να αντιμετωπίσει επί ίσοις όροις όλα τα μαθήματα, χωρίς να δέχεται τις αρνητικές επιδράσεις που τον προδιαθέτουν δυσμενώς απέναντι στην ΑΕΓΓ. Ακόμη και όταν αυτό δεν θα είναι εφικτό, θα πρέπει να επινοούνται αντισταθμιστικές ενέργειες, για να μπορεί ο νέος άνθρωπος να αντιπαρέρχεται τους σκοπέλους και να αποφασίζει ελεύθερα. Χρειάζεται, δηλαδή, η όλη προσπάθεια να προβλέπει παράλληλες ενέργειες ενίσχυσης του μαθητή με μηχανισμούς γενικότερης αντιμετώπισης των αρνητικών παραγόντων, οι οποίοι εμποδίζουν τη δημιουργία θετικής σχέσης με την ΑΕΓΓ. Γιατί η άρση των εξωτερικών εμποδίων (ανεξαρτήτων της μεθόδου και του μαθητή) δεν είναι έργο που μπορεί να καλύπτει, παράλληλα με τον κύριο ερευνητικό σκοπό, κάθε ερευνητική προσπάθεια και κατά συνέπεια απαιτούνται πρόσθετες παράλληλες ενέργειες.

s'. Παράλληλες έρευνες

Πολλά από τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν από τη μέτρηση απόψεων και στάσεων θα χρειαστούν επιβεβαίωση. Εάν, π.χ., μεταξύ των αιτιών της γλωσσικής πενίας τεθεί και ο περιορισμός της διδασκαλίας των ΑΕ από το πρωτότυπο, απαιτείται επιβεβαίωση της άποψής αυτής μέσω της ενδεδειγμένης και της πλέον πρόσφορης έρευνας.

Μια άλλη έρευνα επιβεβαίωσης θα μπορούσε ενδεχομένως να είναι η

διερεύνηση της συνάφειας μεταξύ των επιδόσεων σε όλα τα μαθήματα κατά περίοδο εφαρμογής διάφορων εκπαιδευτικών συστημάτων. Εάν επιβεβαιωθεί ότι μεταξύ των σκοπών της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ περιλαμβάνεται και η απόκτηση της δυνατότητας για ευκολότερη κατανόηση και άλλων μαθημάτων³⁹, ενδείκνυται κατά τη διαδικασία αξιολόγησης (βλ. κατωτ. παραγρ. III.3 και V.), να ερευνηθεί κατά πόσο η νέα μέθοδος επιτυγχάνει και τον σκοπό αυτό.

Η πραγματοποίηση των ερευνών αυτών είναι τόσο σημαντική, ώστε θα έπρεπε να αποτελεί αποκλειστική προϋπόθεση οποιασδήποτε διδακτικής μεθόδου. Γιατί η επιστημονική απαίτηση επιβάλλει τη διεξαγωγή παρόμοιων ερευνών, τα αποτελέσματα των οποίων αποτελούν τους λόγους πειραματικής εφαρμογής και —στη συνέχεια— εισαγωγής στην καθημερινή πράξη μιας νέας διδακτικής μεθόδου.

Όμως, η προσπάθεια αυτή δεν μπορεί να αναληφθεί από μια μικρή ερευνητική ομάδα με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες. Το έργο αυτό ανήκει σε εξειδικευμένο ερευνητικό κέντρο ή άλλο όργανο με οργανωτική ανεξαρτησία και οικονομική αυτάρκεια, στελεχωμένο με επιστημονικό προσωπικό των αρμόδιων πανεπιστημιακών Τομέων και με εξειδικευμένα στελέχη.

Για τους λόγους αυτούς ο σχεδιασμός της όλης προσπάθειας της ερευνητικής ομάδας περιορίζεται στις ενέργειες που ήδη αναφέραμε (καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης) καθώς και αυτών που περιγράψαμε στις επόμενες παραγράφους (διερευνητικές ή προπαρασκευαστικές εφαρμογές, μορφοποίηση μεθόδου, διεξαγωγή κυρίως έρευνας, αξιολόγηση της μεθόδου, προτάσεις κ.ά.).

ζ'. Προπαρασκευαστικές εφαρμογές

Στα πλαίσια των προπαρασκευαστικών ενεργειών εντάσσεται και η δοκιμαστική εφαρμογή της υπό διερεύνηση πειραματικής μεθόδου. Η εφαρμογή αυτή πραγματοποιείται ήδη σε πολύ μικρό αριθμό τμημάτων ορισμένων τάξεων με εθελοντές φιλολόγους. Η γνωριμία τους με τη μέθοδο δεν ήταν εντελώς τυχαία, αλλά συνδέεται με τις προσωπικές ανησυχίες και τα ενδιαφέροντα για την ΑΕΓΓ. Η δοκιμαστική διαδικασία, η οποία πραγματοποιείται στα πλαίσια του κανονικού μαθήματος και στηρίζεται στις συμπληρωματικές διδακτικές λύσεις που επιχειρούν ορισμένοι εκπαιδευτικοί, αποβλέπει στο να καταστήσει περισσότερο σαφή τη θεωρητική σύλληψη

39. Βλ. Εφημ. «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», 2.12.1986, όπου ο Σ. ΜΠΕΗΣ, υποστηρίζοντας την άποψη της γλωσσικής διδασκαλίας της ΑΕ στο Γυμνάσιο, σημειώνει πως αυτή, πέρα του ότι δίνει στον απόφοιτο Γυμνασίου «περισσότερη και καλύτερη» ελληνική παιδεία, θα εξυπηρετήσει πολλούς πρακτικούς σκοπούς. Έτσι, μεταξύ των άλλων, «με λίγες γνώσεις της αρχαίας, ο μαθητής θα διαβάσει άνυσμα, συνισταμένη, αιώρηση, συνάρτηση, πρίσμα, τεθλασμένη, εφεξής κ.ά. και θα μπορέσει να μαθαίνει καλύτερα τα Μαθηματικά του, τη Φυσική του, τη Χημεία του». (Βλ. και ανωτ. υποσημ. 29.)

και πρακτικά εφαρμόσιμο το πειραματικό διδακτικό πρότυπο. Τα αποτελέσματα των προπαρασκευαστικών - δοκιμαστικών εφαρμογών σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα της προέρευνας αποτελούν τη βάση σχεδιασμού της πειραματικής διαδικασίας.

3. γ' φάση: Επεξεργασία, αξιολόγηση και αξιοποίηση αποτελεσμάτων προέρευνας και προπαρασκευαστικών εφαρμογών

Η γ' φάση του πρώτου σταδίου περιλαμβάνει την επεξεργασία, αξιολόγηση και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της προέρευνας, των τυχόν παράλληλων ερευνών και των προπαρασκευαστικών εφαρμογών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η αξιολόγηση περιορίζεται σε μια γενική κριτική θεώρηση των ήδη υπαρχόντων ερευνητικών συμπερασμάτων και των θεωρητικών τοποθετήσεων καθώς επίσης και των συμπερασμάτων επιμέρους ερευνών, που πραγματοποιήθηκαν ή θα καταστεί δυνατό, στο μεταξύ, να πραγματοποιηθούν. Τα στοιχεία που θα προκύψουν θα αποτελέσουν τη βάση πάνω στην οποία θα στηριχτεί η απόφαση της ερευνητικής ομάδας για πειραματική εφαρμογή της νέας μεθόδου ή και άλλων ενδεχομένως πειραματικών διδακτικών μεθόδων.

Η φάση αυτή έχει δυναμικό χαρακτήρα και αποτελεί ουσιαστικά την αφετηρία για τον σχεδιασμό του κυρίως ερευνητικού μέρους (Β' στάδιο). Με τα δεδομένα της προέρευνας και των δοκιμαστικών (προπαρασκευαστικών) εφαρμογών και αφού έχουν προσδιοριστεί σαφώς οι σκοποί της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ, πραγματοποιείται ο σχεδιασμός και η πειραματική εφαρμογή της νέας διδακτικής μεθόδου.

Ο νέος αυτός σχεδιασμός, έχοντας υπόψη τους σκοπούς της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ, δεν θα περιοριστεί στην αρχική θεωρητική σύλληψη των εισηγητών της νέας μεθόδου. Θα διευρυνθεί με όλα εκείνα τα απαραίτητα στοιχεία τα οποία θα προκύψουν από την επεξεργασία, αξιολόγηση και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της προέρευνας και των διερευνητικών εφαρμογών και τα οποία θα εξυπηρετήσουν τον επιδιωκόμενο σκοπό. Γιατί, π.χ., αν η υπάρχουσα τάση αποκλείει εντελώς την εισαγωγή του μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δεν είναι νοητό να σχεδιαστεί και να δοκιμαστεί ένα πειραματικό πρότυπο που θα προορίζεται για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Όμως, ανεξαρτήτως της οποιασδήποτε τάσης, είναι ενδεδειγμένο να εξεταστεί η εισαγωγή, —υπό μορφή μικρού διαλόγου π.χ.— σ' ένα από τα κείμενα του βοηθήματος που χρησιμοποιείται στο Δημοτικό για τη γλώσσα, μιας καθημερινής συζήτησης της κλασικής εποχής, εάν γίνει δεκτό ότι ένας από τους σκοπούς της διδασκαλίας της ΑΕΓΓ είναι και η θεραπεία της σημερινής γλωσσικής πενίας. Άλλωστε αυτό εφαρμόζεται ήδη στα κείμενα των σχετικών βοηθημάτων για την επισήμανση σύγχρονων τοπικών ή άλλων κατηγοριών ιδιωτισμών. Σε διαφορετική περίπτωση, εάν δηλαδή ο σκοπός δεν περιλαμβάνει και αντιμετώπιση γλωσσικών προβλημάτων, θα αρκούσαν ενδεχομένως οι γνώσεις που δίνει

σήμερα η πρωτοβάθμια εκπαίδευση και δεν θα απαιτείτο κάποια πρόσθετη γνώση (όχι αύξηση της ύλης, αλλά γλωσσική μεταβολή ορισμένων παραγράφων ή κεφαλαίων).

Με την όλη διαδικασία που περιγράψαμε μέχρι τώρα ολοκληρώνεται η προετοιμασία των ερευνητικών προσπαθειών για τη νέα διδακτική μεθοδολογία της ΑΕΓΓ. Η εισαγόμενη νέα μέθοδος, όπως είναι ευνόητο, δεν μπορεί να περιοριστεί στην εισήγηση, π.χ., νέου τρόπου μετάφρασης του αρχαίου κειμένου ή εκμάθησης της γραμματικής, διότι στην περίπτωση αυτή δεν θα έχουμε νέα διδακτική μέθοδο, αλλ' απλώς νέα τεχνική για τη γενικότερη διδακτική μέθοδο που ήδη εφαρμόζεται. Είναι απαραίτητο η οποιαδήποτε πειραματική εφαρμογή να μην απομονώνει το αντικείμενο που θέλει να ερευνησει, αλλά να έχει υπόψη της και να συνεκτιμά —πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την πειραματική εφαρμογή της μεθόδου— τις συνιστώσες και προεκτάσεις του θέματος (όπως έχουν αναλυθεί ανωτέρω). Ο προσδιορισμός και η συνεκτίμηση των παραμέτρων του ερευνητικού προβλήματος είναι, κατά συνέπεια, μία από τις βασικές προπαρασκευαστικές ενέργειες οποιουδήποτε ερευνητικού σχεδιασμού.

4. δ' φάση: Μορφοποίηση μεθόδου — Οργάνωση κυρίως έρευνας

Μετά την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των δύο πρώτων φάσεων του Α' σταδίου, δηλαδή αφού προσδιοριστούν οι παράμετροι που συνδέονται με την όλη προβληματική της προτεινόμενης νέας διδακτικής μεθόδου και πραγματοποιηθούν οι προπαρασκευαστικές εφαρμογές, σχεδιάζεται λεπτομερειακά και στο σύνολό της η νέα μέθοδος βάσει των αρχών της Διδακτικής. Στη συνέχεια ακολουθεί η πειραματική εφαρμογή (Β' στάδιο) με εξισωμένα δείγματα, στα οποία θα εφαρμοστούν τόσο η νέα μέθοδος όσο και η ήδη υπάρχουσα. Η διαφοροποίηση δεν περιορίζεται μόνο στην αλλαγή των μεθόδων, αλλά περιλαμβάνει και μεταβολή επιμέρους κοινών παραγόντων των δύο μεθόδων (διαφορετικοί διδάσκοντες για την ίδια μέθοδο, διαφορετική διδακτική πορεία κ.λπ.). Η διαχρονική πειραματική διερεύνηση της νέας μεθόδου είναι ένα ακόμη απαραίτητο στοιχείο για την κάλυψη ενός πλήρους κύκλου σπουδών, δεν μπορεί όμως να αντιμετωπιστεί, έστω και μεσοπρόθεσμα, από μια ερευνητική ομάδα.

Θα πρέπει επομένως να επινοηθούν λύσεις υποκατάστατες, όπως είναι (α') η επιλογή μικρών διδακτικών ενοτήτων της διδακτέας ύλης κάθε εξαμήνου, (β') η εφαρμογή μικροδιδασκαλιών, (γ') άλλες λύσεις που θα μπορούσαν να προταθούν από τα μέλη της ερευνητικής ομάδας ή άλλα πρόσωπα κατά την πρόοδο της προσπάθειας, με τα υπάρχοντα κατά τη στιγμή εκείνη δεδομένα και τις προσφερόμενες δυνατότητες.

Για όλες τις φάσεις της πειραματικής εφαρμογής είναι αναγκαία η διάσωση των ενεργειών (φιλμογράφηση ή μαγνητική εγγραφή). Κατ' αυτόν τον τρόπο ελέγχεται, κρίνεται και διορθώνεται ή γίνεται δεκτή ως έχει και η παραμικρή λεπτομέρεια, ώστε να περιορίζεται κατά μεγάλο ποσοστό η

επίδραση οποιουδήποτε παράγοντα που δεν συνδέεται άμεσα με τη μέθοδο.

Στον πειραματικό σχεδιασμό θα περιληφθούν, όπως είναι ευνόητο, και τα διδακτικά μέσα που πρέπει να χρησιμοποιούνται, χωρίς βέβαια αυτά να είναι αποκλειστικά και τελικά. Η επ' ευκαιρία διδασκαλία, π.χ., ενός ρητορικού λόγου στην Πνύκα είναι ανέφικτη για ολόκληρο τον μαθητικό πληθυσμό. Στην περίπτωση αυτή —και σε άλλες παρόμοιες— είναι ευνόητο ότι ενδείκνυται η χρησιμοποίηση μιας εκπαιδευτικής ταινίας.

Ασφαλώς ο αντίλογος θα προβάλλει το επιχείρημα των γενικότερων υλικοτεχνικών ελλείψεων, οπότε δεν μπορούμε να μιλάμε για εκπαιδευτικές ταινίες. Όμως για τα περισσότερα προβλήματα υπάρχουν λύσεις, λιγότερο ή περισσότερο εφικτές, εάν βέβαια υπάρξουν γενικότεροι σκοποί, στρατηγική και διάθεση. Άραγε δεν θα ήταν χρήσιμη —και εφικτή— η εκ μέρους του Υπουργείου Πολιτισμού χρηματοδότηση κινηματογραφικών ταινιών ή θεατρικών έργων που αναφέρονται σε ιστορικής και πολιτιστικής σημασίας γεγονότα της αρχαίας Ελλάδας;

Όλα αυτά, βέβαια, δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν από μία μικρή ερευνητική ομάδα· αλλά μία ερευνητική ομάδα μπορεί να καταλήξει σε πολλές και χρήσιμες προτάσεις, που και την κυρίως ερευνητική προσπάθεια εξυπηρετούν και τα ποικίλα αρνητικά —για την εφαρμογή της— εμπόδια παραμερίζουν.

Τέλος, στο πεδίο της κυρίως έρευνας —και επομένως και στη φάση σχεδιασμού και μορφοποίησης της μεθόδου— περιλαμβάνεται και ο τρόπος αξιολόγησης του μαθητή. Η αξιολόγηση αυτή στην τελική της μορφή δεν μπορεί να είναι διάφορη απ' αυτή που θα ισχύει γενικότερα, κατά την περίοδο εφαρμογής της νέας μεθόδου. Διότι δεν είναι δυνατό, έστω και αν είναι απολύτως αναγκαίο, μια νέα μέθοδος διδασκαλίας να συνεπάγεται, τουλάχιστο βραχυπρόθεσμα, γενικότερες μεταβολές του εκπαιδευτικού συστήματος.

Έπειτα απ' αυτά, συμπερασματικά προκύπτει ότι τόσο η συγκεκριμένη όσο και η οποιαδήποτε σχετική ερευνητική προσπάθεια δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στο αυστηρά καθορισμένο περιεχόμενο του θέματος που διερευνά, αλλά θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και μία σειρά άλλων παραμέτρων και παραγόντων, οι οποίοι την επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά. Εδώ ακριβώς τίθεται και το θέμα της οικονομικής στήριξης της έρευνας, γιατί χωρίς αυτή δεν μπορεί να γίνεται λόγος για ολοκληρωμένο σχεδιασμό.

IV. Β' στάδιο: Διεξαγωγή κυρίως έρευνας

Μετά τη μορφοποίηση της μεθόδου και την οργάνωση της κυρίως έρευνας ακολουθεί η δοκιμαστική εφαρμογή της πειραματικής μορφής της μεθόδου στους προκαθορισμένους μαθητικούς πληθυσμούς, με το κατάλληλα εκπαιδευμένο διδακτικό και λοιπό τεχνικό προσωπικό και με τα επιλεγμένα μέσα. Για το στάδιο αυτό και για τα επόμενα θα γίνει ευρύτερος λόγος σε επόμενο τόμο, ο οποίος θα πρέπει να εκδοθεί μετά την πραγματοποίησή του

πρώτου σταδίου, που θα οδηγήσει στην ολοκλήρωση του σχεδιασμού του νέου διδακτικού προτύπου και στην πειραματική εφαρμογή του. Αυτό το οποίο θα πρέπει να σημειωθεί από τώρα είναι ότι η διάσωση (με κινηματογράφηση ή μαγνητοσκοπήση) του πειράματος και η λεπτομερής ανάλυσή του αποτελεί μία από τις βασικές προϋποθέσεις για τη διόρθωση, συμπλήρωση ή τροποποίηση της μεθόδου και την οριστικοποίηση της τελικής μορφής της.

Η ίδια διαδικασία καταγραφής και ανάλυσης είναι αναγκαίο να εφαρμοστεί και για την ακολουθούμενη μέχρι σήμερα μέθοδο, αφού αυτή είναι ο όρος σύγκρισης της νέας μεθόδου. Η όλη καταγραφή και ανάλυση δεν θα περιοριστεί στη διδακτική πορεία και μέθοδο, αλλά και στα μέσα και τους παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στη διευκόλυνση της συναντησιακής σχέσης που δημιουργείται κατά την αγωγική πράξη.

V. Γ' στάδιο: Αξιολόγηση της μεθόδου — Πρόταση εφαρμογής της

Μια άλλη βασική μεθοδολογική προϋπόθεση για την υιοθέτηση μιας νέας διδακτικής μεθόδου είναι και το εάν έχει εφαρμοστεί η διαδικασία αξιολόγησης κατά την πειραματική εφαρμογή του προτύπου⁴⁰. Για τον λόγο αυτό, μετά το κυρίως ερευνητικό στάδιο ακολουθεί τρίτο στάδιο, αυτό της αξιολόγησης.

Το τρίτο στάδιο περιλαμβάνει την αξιολόγηση της μεθόδου, η οποία κρίνεται τόσο ως προς τη νέα διαδικασία που εφαρμόστηκε όσο και ως προς το αποτέλεσμα που επιτεύχθηκε. Τα τυχόν αρνητικά συμπεράσματα οδηγούν σε διορθωτικές ή τροποποιητικές ενέργειες και ενδεχομένως σε επανεκτίμηση του όλου σχεδιασμού. Ακολουθεί νέα πειραματική εφαρμογή και νέα αξιολόγηση μέχρις ότου το αναμενόμενο αποτέλεσμα επιτυγχάνεται κατά 90-95% περίπου⁴¹.

Αλλά και το τυχόν θετικό συμπέρασμα θα χρειαστεί οπωσδήποτε επιβεβαίωση από ευρύτερη εφαρμογή της μεθόδου σε τυχαία δείγματα και μία εν συνεχεία επαναξιολόγηση. Διαφορετικά θα έχομε ατυχή επανάληψη του γνωστού φαινομένου, της δοκιμασίας ολόκληρου του μαθητικού πληθυσμού με μη δοκιμασμένες μεθόδους.

Αναλυτική περιγραφή και της διαδικασίας αυτής αναμένεται να περιληφθεί σε επόμενο τόμο που θα εκδοθεί μετά την πειραματική εφαρμογή και αξιολόγηση της ερευνητικής προσπάθειας.

Μετά την ολοκλήρωση και του σταδίου αυτού, και εφόσον υπάρξουν θετικά αποτελέσματα, είναι δυνατή πλέον και η υποβολή προτάσεων στα αρμόδια όργανα για την εξέταση της σκοπιμότητας και της δυνατότητας

40. ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, *Αξιολόγηση*, 13.

41. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ, *Στατιστική*, Β' 30-31 και 56-58.

υιοθέτησης της νέας μεθόδου καθώς και της υποστήριξης των ενεργειών που πρέπει να γίνουν στα επόμενα στάδια.

Μέσα στα πλαίσια της αξιολόγησης και της ευρύτερης γνωστοποίησης της νέας μεθόδου εντάσσεται και η παρουσίασή της σε συνέδρια, σεμινάρια, επιστημονικές συναντήσεις κ.λπ.

VI. Δ' στάδιο: Κατασκευή ταινιών υποδειγματικών διδασκαλιών

Ένα σημαντικό στάδιο μιας ολοκληρωμένης παιδαγωγικής έρευνας με αντικείμενο τη διδακτική μεθοδολογία αποτελεί και η κατασκευή βιντεοταινιών με υποδειγματικές διδασκαλίες καθώς και η κριτική της νέας μεθόδου⁴².

Το ερευνητικό αυτό στάδιο, αν και συνήθως δεν περιλαμβάνεται στις σχετικές έρευνες, είναι απολύτως χρήσιμο τόσο από επιστημονικής όσο και από οικονομικής πλευράς. Η κατασκευή ταινιών υποδειγματικών διδασκαλιών πραγματοποιείται μετά την πειραματική εφαρμογή και την αξιολόγηση και εφόσον (α') έχει κριθεί ότι η μέθοδος είναι έτοιμη για εφαρμογή και (β') έχει επισήμως υιοθετηθεί η μέθοδος ή έχει εκδηλωθεί, από πλευράς εκπαιδευτικών, ενδιαφέρον για την εφαρμογή της.

Για την κατασκευή των ταινιών οργανώνονται υποδειγματικές διδασκαλίες, οι οποίες μαγνητοσκοποούνται. Με τον τρόπο αυτό καλύπτεται η ενημέρωση των καθηγητών και δίδεται η δυνατότητα κριτικής της μεθόδου σε ενημερωτικές συναντήσεις κατά εκπαιδευτική περιφέρεια. Οι ταινίες αυτές ενδείκνυται να συνοδεύονται από τεύχος με πρόσθετες οδηγίες και με συμπεράσματα συζητήσεων από την παρουσίαση της μεθόδου σε εκπαιδευτικά σεμινάρια και επιστημονικές συναντήσεις, για να διευκολύνεται η κατανόηση, αξιολόγηση και αξιοποίηση της μεθόδου.

VII. Ε' στάδιο: Σχεδιασμός μέτρων άρσης αρνητικών παραγόντων

Από καθαρώς μεθοδολογική άποψη, η προσπάθεια για την αριστοποίηση μιας διδακτικής μεθοδολογίας δεν θα έχει του ίδιου βαθμού, αντίστοιχα, επιτυχή αποτελέσματα, αν δεν ληφθούν ορισμένα βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μέτρα προς άρση ορισμένων αρνητικών παραγόντων, οι οποίοι είναι μεν ανεξάρτητοι από τη μέθοδο, επηρεάζουν όμως το αποτέλεσμα της διδακτικής προσπάθειας.

Βεβαίως στην πράξη, όπως και σε προηγούμενες παραγράφους έχουμε σημειώσει, η διαδικασία αυτή προϋποθέτει δυνατότητες που δεν διαθέτει μια συνήθης ερευνητική ομάδα. Τέτοιες ενέργειες ανήκουν σε Ινστιτούτο Μελετών και Ερευνών ή Ερευνητικό Κέντρο και κατά συνέπεια δεν εντάσσονται στους στόχους μιας έρευνας που δεν συνδέεται άμεσα με το θέμα αυτό. Όμως, αποτελεί δεοντολογική επιταγή η μνεία του σταδίου αυτού,

42. Βλ. ΚΡΟΥΣΤΑΛΑΚΗΣ, *Αγωγή*, 166.

αφού άλλωστε η εισήγησή μας αποβλέπει και στη γενική ενημέρωση και τον προβληματισμό των φοιτητών που θα ασχοληθούν —μετά την αποφοίτησή τους— με τη διδασκαλία της ΑΕΓΓ.

Στα βραχυπρόθεσμα μέτρα εντάσσονται ενισχυτικοί για τους μαθητές μηχανισμοί, όπως π.χ. η ενημέρωση για την αντιμετώπιση των ποικίλων αρνητικών παραγόντων που διαμορφώνουν μια μη ευνοϊκή προδιάθεση απέναντι στην ΑΕΓΓ. Στα μεσοπρόθεσμα μέτρα εντάσσονται: (α') η επαρκής ενημέρωση των εκπαιδευτικών λειτουργών όλων των κλάδων και των φοιτητών των οικείων τμημάτων, με σκοπό τη συνειδητοποίηση της χρησιμότητας της ΑΕΓΓ, και (β') η μετεκπαίδευση των εκπαιδευτικών. Τέλος, στα μακροπρόθεσμα μέτρα εντάσσονται: (i.) η προσαρμογή των διδακτικών προγραμμάτων των ΑΕΙ και (ii.) η ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου, η οποία θα μπορούσε να έχει και τα πλέον θετικά αποτελέσματα.

Με τον τρόπο αυτό, κατά τη γνώμη μας, ολοκληρώνεται μια προσπάθεια που φιλοδοξεί να ενισχύσει τον μαθητή και όχι τη διαμάχη μεταξύ υποστηρικτών και αρνητών της ΑΕΓΓ, αντιμετωπίζοντας το όλο πρόβλημα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην υπάρχει συνεχώς προ οφθαλμών ο κίνδυνος επιβολής της οποιασδήποτε αλλαγής χωρίς προηγούμενη πειραματική δοκιμασία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ*

- ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ Δ., «Η αρχαία ελληνική γραμματεία στο Γυμνάσιο», *ΝΠ* 39, Καλοκ. 1986, 80-98.
—, «Η αρχαία ελληνική γραμματεία στο Γυμνάσιο», *ΝΠ* 40, Φθιν. 1986, 70-91.
ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ Κ., *Ἀνθρωπισμός*, Ἀθήναι 1967 (= *Ἀνθρωπισμός*).
—, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαιογνωσίαν καὶ τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν*, Ἀθήναι 1971² (= *Ἀρχαιογνωσία*).
ΓΚΟΤΟΒΟΣ Α., «Σχόλιο στον διάλογο για τα αρχαία ελληνικά», *Σύγχρ. Εκπ.* 31(1986), 12-17.
—, *Παράδοση και γλώσσα στο σχολείο. Προβλήματα νομιμότητας των γλωσσικών μεταρρυθμίσεων στη νεοελληνική εκπαίδευση*, Γιάννινα 1991 (= *Παράδοση και γλώσσα*).
ΔΑΝΑΣΣΗΣ-ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ Α., *Εἰσαγωγή στην Παιδαγωγική*: τόμ. Α': *Θεματική της Παιδαγωγικής Επιστήμης* (γ' έκδ.) τομ. Β': *Εξέλιξη της παιδαγωγικής και διδακτικής σκέψης*, Αθήνα 1985 (= *Εἰσαγωγή*).
ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑΣ Α., «Απεικόνιση νοητικών διεργασιών και εκπαίδευση», *Παρουσία Ζ'* (1991), 235-51.
FINLEY M.I., «Κρίση στα κλασσικά γράμματα», *Φιλολ.* 4. Καλοκ. 1965, 157-70.
ΚΑΚΑΛΟΣ Ν.Χ., *Η διδασκαλία των αρχαίων Ελληνικών στο Λύκειο μια συγκριτική έρευνα για το επίπεδο κατοχής της Γλώσσας σε συ-*

* Οι βιβλιογραφικές συντομογραφίες αναφέρονται, κατά κανόνα, στους ανεξάρτητους τόμους. Για τα άρθρα σε περιοδικά, η παραπομπή γίνεται με αναγραφή του ονόματος του ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ, του τίτλου του περιοδικού, του αριθμού και του έτους (στο οποίο αντιστοιχεί ο τόμος), με τις σχετικές σελίδες. Οι χρησιμοποιούμενες συντομογραφίες περιοδικών αναφέρονται στα: *Νέα Παιδεία* (= *ΝΠ*), *Σύγχρονη Εκπαίδευση* (= *Σύγχρ. Εκπ.*), *Φιλολογος* (= *Φιλολ.*). ΥΠΕΠΘ (= Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων), χ.ό. (= χωρίς όνομα: έργο ή άρθρο ανωνύμου), χ.χ. (= χωρίς χρονολογία) και —κατά κανόνα ή περιστασιακά—στο κείμενο: ΑΕ (= Αρχαία Ελληνικά, Αρχαιοελληνικός, κλπ.), ΑΕΓΓ (= Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία), ΜΕ (= Μέση Εκπαίδευση), ΝΕ (= Νέα Ελληνικά, Νεοελληνικός, κλπ.).

- νάρτηση με τη μέθοδο και το χρόνο διδασκαλίας του μαθήματος. Θεσσαλονίκη 1983 (= Διδασκαλία).*
—, «Η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών στο Λύκειο (εμπειρική έρευνα)», *Φιλολ.* 47, Ἀνοιξη 1987, 80-88.
ΚΑΚΡΙΔΗΣ Φ., και συνεργάτες, «Τα Αρχαία Ελληνικά στο Γενικό Λύκειο», *Δελτίο ΟΛΜΕ*, τεύχ. 588, Μάης 1986, 25.
ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., *Η αξιολόγηση της επιδόσεως των μαθητών*, Αθήνα 1981 (= *Αξιολόγηση*).
ΚΡΟΥΣΤΑΛΑΚΗΣ Γ., *Η παιδαγωγική σήμερα*, τόμ. Α', *Αγωγή*, Αθήνα 1985 (= *Αγωγή*).
ΜΑΜΟΓΛΟΥ ΧΡ., «Αρχαία Ελληνικά», στο άρθρο «Μεθόδευση της διδασκαλίας και αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης στο Γυμνάσιο και Λύκειο. Πορίσματα μιας εμπειρικής έρευνας στην Ελλάδα». Β', «Πορίσματα της έρευνας (κατά μάθημα)» IV., *Σύγχρ. Εκπ.* 28 (1986), 69-74.
ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ Ι. — ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., *Διδακτική* τόμ. Α', Ἀθήνα 1974 (= *Διδακτική*, Α').
ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ Ι., *Στατιστική εφηρμοσμένη εις τας επιστήμας της αγωγής μετά στοιχείων οργανώσεως της ερεύνης*, Αθήνα 1978 (= *Στατιστική*).
—, «Το διδακτικό πρόβλημα στη συνάντηση με τις μεταφράσεις των κλασικών στο σύγχρονο σχολείο», *Πρακτικά του Συνεδρίου της Ελληνικής Ανθρωπιστικής Εταιρείας με θέμα «Πρωτότυπο και Μετάφραση»*, Αθήνα 1980, 410-18 (= *Διδακτικό πρόβλημα*).
—, *Παραδόσεις παιδαγωγικής και διδακτικής*, Αθήνα 1989 (= *Παραδ. Παιδαγωγικής*).
MERSON A.J., *A Book of Classical Stories*, Great Britain 1960 (= *Class. Stories*).
ΞΩΧΕΛΛΗΣ Π., «Γενικά συμπεράσματα», στο άρθρο «Μεθόδευση της διδασκαλίας και αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης στο Γυμνάσιο και Λύκειο», Γ', *Σύγχρ. Εκπ.* 28 (1986), 86-89.
ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ., *Σκοποί και πολιτισμικές επιλογές στη νεοελληνική μέση εκπαίδευση*, Αθήνα 1985 (= *Σκοποί*).
ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Ι., *Στατιστική εφηρμοσμένη εις τας επιστήμας της συμπεριφοράς*, τόμ. Β': *Επαγωγική Στατιστική*, Ιωάννινα 1973 (= *Στατιστική*).
ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ Ι., *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες*, Αθήνα 1984 (= *Κοινωνικοποίηση*).
ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Τμήμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης), *Οδηγίες για τη διδακτέα ύλη και τη διδασκαλία των μαθημάτων στο Γυμνάσιο και το Λύκειο κατά το σχολικό έτος 1989-90 (ομοίως)... κατά το σχολικό έτος 1990-91*, Τεύχος Α': *Φιλολογικά μαθήματα*, ΟΕΔΒ, Αθήνα χ.χ. (= *Οδηγίες 1989-90 | Οδηγίες 1990-91*).

